

Рівненський державний гуманітарний університет
Філологічний факультет
Кафедра стилістики та культури української мови

Дипломна робота
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ
5-6 КЛАСІВ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ НУШ**

Виконала студентка 4 курсу групи У-41
спеціальності 014 Середня освіта
(Українська мова і література)

Бондарук Галина Василівна

Керівник — к. пед. н., доц. Златів Леся
Михайлівна

Рецензент — д. пед. н., доц. Груба Таміла
Леонідівна

Рівне-2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ.....	8
1.1. Сутність понять «інформація», «інформаційна грамотність», «інформаційна культура», «інформаційна компетентність».....	8
1.2. Психологічні аспекти формування інформаційної грамотності у школярів молодшого підліткового віку.....	14
1.3. Ризики інформаційної неграмотності.	23
Висновки до першого розділу	32
РОЗДІЛ II. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ НА УРОКАХ МОВИ.....	34
2.1. Аналіз нормативної бази НУШ із боку досліджуваної проблеми.....	34
2.2. Система вправ і завдань для формування інформаційної грамотності п'ятикласників.....	46
2.3. Перебіг і результати педагогічного експерименту.....	60
Висновки до другого розділу	63
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

У сучасному світі інформаційний потік стрімко прогресує, розвиваючи все нові й нові потужні джерела. Інформація перебуває з нами скрізь і всюди, вона повністю проникла у наше життя і завдає йому величезного впливу. Щодня ми споживаємо багато інформації: через соціальні мережі, телебачення, Інтернет та звичайне спілкування з близькими та знайомими. Інколи цей потік настільки підіймається, що ми починаємо у ньому тонути: розвивається кліпова свідомість, запам'ятовування супроводжується значними зусиллями, втрачається критичне мислення, внаслідок чого ми піддаємось інформаційним маніпуляціям та не помічаємо фейкової інформації.

Що вже говорити про дітей, які надзвичайно вразливі та піддатливі щодо інформаційно-психологічного впливу? Вони не можуть повністю себе захистити, а, отже, їх потрібно навчити працювати з інформацією та керувати нею, так щоб вона принесла їм якнайбільшу користь, не заподіявши ніякої шкоди. Тому завданням нинішнього суспільства є здатність триматися на плаву, керуючи інформаційним потоком, а не тонути у його могутності.

Для цього необхідно володіти інформаційною грамотністю, яка здатна розвивати у нас вміння та навички правильного опрацювання інформації. Коло проблем та питань, які розв'язує інформаційна грамотність, надивовижу широке. За допомогою інформаційної грамотності ми дізнаємось та вчимося, як потрібно працювати з інформацією, обробляти її та транслювати.

Дослідження проблеми формування інформаційної грамотності в учнів 5-6 класів останнім часом набуває все більшого значення. Це пов'язано із запровадженням ідей Нової української школи (далі – НУШ), яка має на меті формувати інформаційно грамотну особистість. Як відомо, проблема формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів в ідеях НУШ – новітня та нагальна, тому що потреба її вивчення з'явилась не так давно, а саме у 2018/2019 роках, а введення програми НУШ у 5 класі взагалі відбулось цьогооріч, у 2022-23 н. р.

Отже, усе вище сказане зумовлює **актуальність дослідження** з теми «Формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів в контексті ідей НУШ».

Поняття «інформація» було розглянуте такими науковцями, як Р. Б. Тарасенко [3], Л. І. Білоусова, А. С. Муравка, Н. В. Олефіренко [4], І. Стеценко [6].

О. М. Глушак [7] у своїй статті розкрив особливості інформаційної культури поряд із поняттями «інформаційної грамотності», «комп'ютерної грамотності». Тракував поняття «грамотність», «компетентність», «культура». Всі ці поняття підтримували єдину мету – показати специфіку інформаційної культури у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців.

Важливим дослідженням є стаття М. Г. Друшляка «Грамотність, компетентність, культура крізь призму інформатизації суспільства», де яскраво проілюстровано поняття «грамотність», «компетентність», «культура», в аспекті інформатизації суспільства [13]. Також питання інформаційної та медіаграмотності розглядали О. Дмитренко [14] та О. Чорноус [15].

Науковці О. Г. Радзівська [16] та О. Пасічник [17] проводили дослідження щодо вікових та психологічних особливостей дітей 5-6 класів, у своїх роботах вони ґрунтовно описали вікові та психологічні особливості дітей цього віку. Не менш важливою є стаття С. Пилипчук та А. Скапи [18], де дослідниці запропонували цікаві прийоми формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів.

Питання функціональної неграмотності було висвітлено у працях О. Василенка [19] та В. Демченка [20]. У працях добре представили поняття «функціональної грамотності» та «функціональної неграмотності», допомогли усвідомити ризики інформаційної неграмотності.

Щодо поняття «фейку» та його впливу, то вагомими є дослідження І. Мудрої [22], Н. Горбаня [23], М. Прокопенко [24], а щодо інформаційних маніпуляцій – дослідження О. А. Лукасевич [25] та О. А. Самчинської [26].

Мета бакалаврської роботи – проаналізувати теоретичні засади формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів та розробити методологічну базу для формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів в контексті ідей НУШ.

Для того, щоб ефективно реалізувати мету, необхідно виконати такі *завдання*:

- 1) опрацювати наукову літературу з теми та з'ясувати сутність понять «інформація» та «інформаційна грамотність» як необхідних складників формування інформаційної грамотності;
- 2) ознайомитись із основними віковими та психологічними особливостями учнів 5-6 класів;
- 3) простежити ризики інформаційної неграмотності через дослідження фейкової інформації та інформаційних маніпуляцій;
- 4) проаналізувати нормативну базу НУШ щодо формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів;
- 5) здійснити пошук та аналіз джерел формування інформаційної грамотності школярів;
- 6) розробити систему вправ і завдань для формування інформаційної грамотності;
- 7) описати та проаналізувати перебіг і результати педагогічного експерименту.

Об'єкт дослідження – процес навчання української мови здобувачів ЗЗСО, **предмет** – методика формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів в контексті ідей НУШ.

Для того, щоб виконати поставлені завдання, ми використовували такі **методи наукового дослідження**:

- *теоретичні*: вивчення та усвідомлення мовознавчої, психолого-педагогічної й навчально-методичної літератури з проблеми дослідження; ідеалізація основних термінів та понять; аналіз нормативної бази щодо досліджуваної проблеми; індукція;
- *емпіричні*: педагогічні спостереження й аналіз уроків української мови; аналіз творчих робіт, усних і письмових відповідей учнів; бесіди з учителями й учнями; анкетування учнів 5 класу з метою дослідження рівня їх інформаційної грамотності; педагогічний експеримент; розробка системи вправ і завдань для формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалась на базі Цуманського ліцею Цуманської селищної ради Волинської області.

Наукова новизна роботи полягає в аналізі й упорядкуванні актуальних проблем, що стосуються формування інформаційної грамотності школярів, **теоретична значущість** – у розробці методичної системи формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів у контексті ідей НУШ.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати теоретичних та методичних пошуків можуть бути використані на уроках української мови в ЗЗСО.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, результати, висновки наукової роботи доповідалися на науково-практичних конференціях:

1) Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Пріоритети філологічної освіти» (25 квітня 2023 року, м. Рівне), тема доповіді – «Сутність понять «інформація», «інформаційна грамотність», «інформаційна культура», «інформаційна компетентність»;

2) ІХ Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції «Лінгвістичні студії молодих дослідників» пам'яті професора К. Ф. Шульжука (23 травня 2023 року, РДГУ), тема доповіді – «Система формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів на уроках української мови»;

3) звітній науково-практичній конференції викладачів і здобувачів освіти РДГУ (19 травня 2022 року, РДГУ), тема доповіді – «Формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів у контексті ідей НУШ».

Основні положення бакалаврського дослідження також були викладені у науковій статті: Бондарук Г. В. Сутність понять «інформація», «інформаційна грамотність», «інформаційна культура», «інформаційна компетентність» у контексті ідей НУШ». *Пріоритети філологічної освіти* : зб. наук. пр. здобув. філол. освіти вищ. навч. закл. Рівненщини, учнів відділ. філол. та мистецтвозн. РМАНУМ. Рівне : РДГУ, 2023. Вип. 11. С. 4–7.

Теоретичні положення роботи обговорювалися на засіданнях кафедри стилістики та культури української мови (протокол № 5 від 30.03.2023; № 7 від 4.05.2023).

Бакалаврське дослідження виконане в контексті кафедральної теми «Мовна особистість в освітньому просторі: лінгводидактичний та аксіологічний аспекти» (державний реєстраційний номер 0122U000102).

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг роботи – 83 сторінок, основного тексту – 66 сторінок.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ

1.1. Сутність понять «інформація», «інформаційна грамотність», «інформаційна культура», «інформаційна компетентність»

У сучасному світі значне місце у житті людини належить інформації. На думку І. Стеценко, третє тисячоліття – суспільство знань і могутніх технологій, у цьому світі інформація стає нагальною потребою, матеріалом людського функціонування, осередком знань, базою проєктування, планування, моделювання, одним із факторів прийняття рішень і керування явищами, що відбуваються у суспільстві, науці і техніці. Інформація повинна бути не заради інформації, а задля розв’язання завдань, оволодіння знань, тому потрібно вміти розбирати та трансформувати її [39].

Для того, щоб навчитись аналізувати й перетворювати інформацію та усвідомити теоретичні засади формування інформаційної грамотності, необхідно оперувати такими поняттями, як *інформація*, *інформаційна грамотність*, *інформаційна культура*, *інформаційна компетентність*. Спершу проаналізуємо сутність поняття *інформація*.

Етимологія слова *інформація* вказує, що воно походить від середньофранцузького *informacion* «кримінальне розслідування», а етимона від лат. *informatiō(n)* має декілька значень: роз’яснення; виклад фактів, подій; витлумачення; представлення, поняття; ознайомлення, просвіта» [45].

«Енциклопедія сучасної України» тлумачить інформацію як «відомості, які передають усним, писемним та іншими шляхами за допомогою умовних сигналів і технічних засобів. Інформацію розглядають у контексті її змісту, структури організації, динаміки (процесів створення, передавання, сприйняття, використання, зберігання тощо)» [14, с. 479–480].

За «Тлумачним словником української мови» термін *інформація* має такі визначення: «1. Те саме, що інформування, тобто, повідомлення про що-небудь, доведення до відома. 2. Відомості про які-небудь події, чийось діяльність; повідомлення про щось» [40, с. 42].

Відомий кібернетик Н. Вінер інтерпретує інформацію як позначення змісту, що одержується із зовнішнього світу в процесі нашого пристосування до нього і пристосування до нього наших почуттів. «Процес одержання і використання інформації є процесом нашого пристосування до випадковості зовнішнього середовища і нашої життєдіяльності в цій сфері» [35, с.97].

Отже, інформація – це відомості, поняття, зміст явищ та процесів, які передаються і обробляються для ознайомлення та усвідомлення певних значень.

Інформація виконує важливу суспільну роль. За допомогою інформації люди здобувають знання, з якими набагато легше стають професіоналами своєї справи. Інформація сприяє здобуванню освіти, виконувannya певної роботи, обізнаності у багатьох сферах та реаліях суспільного життя.

Інформація – це не тільки відомості, але й емоційна та духовна сфера людини. Саме за допомогою інформації люди передають свої почуття, можуть висловити власні емоції та думки. Духовний складник людини тісно пов'язаний із інформацією, тому що інформація, яка потрапляє до людини, безпосередньо впливає на її психологічний стан. Тому важливим завданням сучасного вчителя є подати інформацію так, щоб вона була сприйнята і засвоєна учнями якнайкраще. Безперечно, ця інформація повинна бути бездоганною, тобто такою, яка здатна максимально виконати свою функцію.

Далі розглянемо види, властивості інформації та інформаційні процеси.

За способом сприйняття інформацію поділяють на такі види: візуальна (зорова), аудіальна (слухова), нюхова, смакова, тактильна (дотикова). Значну частину (приблизно 90%) з усієї інформації займає візуальна інформація; аудіальна – 9%, всі решта видів інформації – лише 1%. Отже, основний спосіб сприйняття інформації – аудіо-візуальний [1].

За формою подання є інформація образно-знакова і сигнальна. Люди сприймають інформацію у вигляді знаків та образів, а технічні системи обробляють сигнали. Образно-знакова інформація має такі різновиди: числову, текстову, графічну, звукову інформації.

За галуззю застосування інформація є навчальна, науково-технічна, суспільно-політична, художньо-естетична та інші.

За результатом інтелектуальної діяльності людини розрізняють інформацію особисту (досвід окремої людини); суспільну (діяльність суспільства); загальнолюдську (надбання людства загалом).

За можливістю доступу інформацію поділяють на відкриту та обмежену. Відкрита інформація – це та інформація, що є загальнодоступною, нею можуть користуватися усі. Обмежена інформація не може бути розголошена, бо завдасть шкоди державі, або групі людей, чи одній людині [1].

Коли людина отримує інформацію, вона робить певний вибір. Для того, щоб людина зробила правильний вибір, інформація має містити в собі такі властивості, як *достовірність* (інформація співвідноситься з дійсністю; спотворена інформація називається дезінформацією), *повнота* (її вдосталь для усвідомлення обставини та ухвалення правильного рішення), *своєчасність* (інформація поступила в той час, коли є найбільш необхідною, актуальною), *корисність* (інформація є значущою для вирішення важливих справ), *зрозумілість* (зумовлена доступністю цілком ясного і однозначного розуміння інформації для тих, кому вона адресується) [1].

Життя людини тісно пов'язане з інформацією. Щодня людина отримує нову й нову інформацію, з якою виконує певні дії, ці дії називаються *інформаційними процесами*. Дослідники пропонують такі дії для роботи з інформацією, як *збирання*, тобто цілеспрямоване здобуття первинної інформації методами спостереження, вимірювання, опитування, анкетування, тестування, експерименту; *пошук*, тобто знаходження необхідної інформації в певних інформаційних фондах; *опрацювання*, або цілеспрямоване створення модерної інформації на основі існуючої; *подання*, тобто трансформування інформації у найбільш практичну для сприймання та усвідомлення форму, що передбачає втілення таких процесів, як сортування, упорядкування, систематизація; *зберігання*, тобто перенесення на носія; *передавання*, або переміщення інформації в просторі від того, хто подає інформацію, до того, хто отримує; *використання та захист інформації*, тобто прийняття

резонних рішень на базі отриманої інформації та проведення заходів з ціллю попередити пошкодження, втрату, зловмисне використання зібраної інформації [1].

Зважаючи на те, що поняття *інформаційна грамотність*, *інформаційна культура* та *інформаційна компетентність* є необхідними складниками навчання та виховання, варто уточнити їхні визначення у науковій літературі.

«Тлумачний словник української мови» подає таке визначення слова *грамотний*: «1) який вміє читати і писати; 2) який вміє граматично правильно писати; 3) який володіє необхідними відомостями з певної галузі, знаннями в певній галузі, справі» [40, с.156].

Виходячи з таких позицій, можна констатувати, що *грамотність* – це здатність людини усвідомлено працювати з інформацією, володіти навичками, уміннями та знаннями щодо інформації, застосовуючи її у власному житті.

Далі проаналізуємо різні підходи до визначення поняття *інформаційна грамотність*. Асоціація американських бібліотек вважає, що *інформаційна грамотність* – це вміння людини розшукати, оцінити і результативно скористатися інформацією [6].

Уперше це поняття було згадано в 1977 році у США і застосовано в національній програмі реформи вищої освіти. Вважалося, що інформаційно грамотна людина вміє знайти, розташувати, оцінити інформацію і продуктивно нею користуватися [10].

Дослідження Асоціації американських бібліотек показує, що володіння *інформаційною грамотністю* зумовлене: усвідомленням необхідності в актуальній інформації; здатністю знайти джерело інформації із застосуванням раціональних методів пошуку; вмінням вимогливо та обізнано оцінювати інформацію, розрізняти дійсні відомості від міркування; здатністю користуватися набутими уміннями роботи з інформацією для особистих та фахових потреб; осмисленням ролі інформації в піднесенні демократичної суспільності; умінням придержуватися загальноприйнятих правил у галузі інформаційних технологій; вмінням кооперувати та використовувати інформаційні відомості [6].

Професор В. Гриценко вважає, що до усвідомлення цього аспекту грамотності відносяться такі вміння, як пошук, аналіз, користування, оцінювання правдивості та охорона інформації; розуміння ролі нових ІКТ та уміння ними користуватися. Дослідниця С. Маркова гадає, що інформаційна грамотність – це багаж знань, умінь та навичок, опанування якими дає можливість налаштуватися до праці з інформацією, практично використовуючи комп'ютер [6].

Поряд із поняттям *інформаційна грамотність* поняття *інформаційна культура* є ширшим. Інформаційна культура містить найкращі позиції щодо роботи з будь-якою інформацією та репрезентацію інформації у комфортному вигляді для майбутнього розв'язання теоретичних і практичних завдань. Також інформаційна культура передбачає певні технології виробництва, охорони, розбору, пошуку та транслювання інформації; розвиток парадигми освіти.

Інформаційна культура – це також якісна рекомендація життєдіяльності людини в сфері використання, зберігання, транслювання, отримання інформації, де головними є загальнолюдські моральні цінності [39].

Тепер інформаційна культура – це не тільки використання інформаційних технологій, а й частина повсякденного життя людей, які є професіоналами своєї справи. Інформаційна культура дає характеристику шаблів розвитку певних націй, народностей та суспільств, а також особливих галузей діяльності. Вона щільно пов'язана із соціальною природою людини. Вона є витвором його творчих навичок, вагомою стороною суб'єкт-суб'єктних і об'єкт-об'єктних відношень, установлених з підтримкою певних предметних носіїв [39].

Коли людина володіє інформаційною культурою, вона здатна усвідомити своє місце і роль у суспільстві, проаналізувати свою діяльність та саму себе.

Отже, саме інформаційна грамотність є фундаментом інформаційної культури індивіда, однією із частин загальної культури людини.

Інформаційна грамотність – це наявність знань та умінь для точного визначення інформації, потрібної для розв'язання певної задачі або проблеми; для результативного пошуку інформації, її витлумачення і розбору, оцінки правдивості,

до того ж, виконання етичних правил щодо використання одержаної інформації; для транслявання інформації та репрезентації наслідків її аналізу певним фахівцям у зручному для них вигляді; для застосування інформації у досягненні потрібних результатів, для отримання нових знань [39].

Як було сказано вище, близьким поняттям до *інформаційної грамотності* є *інформаційна компетентність*. Цей термін з'явився ще в 90-х роках ХХ століття. Компетентність (від латин. *competens* – здібний) – здібність, вміння, знання, досвід, відомості інформації, що є достатніми для виконання певного виду діяльності [6].

«Тлумачний словник української мови» подає таке визначення слова *компетентний*: «1) який має високі знання в якій-небудь сфері; який з чим-небудь добре ознайомлений; тямущий, який ґрунтується на знанні; кваліфікований; 2) який має певні повноваження; повноправний, повновладний» [40, с. 250].

«Словник іншомовних слів» пояснює термін *компетентність* як «поінформованість, обізнаність, авторитетність» [36, с. 403].

Суттєвими *рисами інформаційної компетентності* (за М. Головань) є: володіння інформатикою як предметом; застосування комп'ютера як важливого технічного засобу; комплекс досягнень, пов'язаних із пошуком та розбором інформаційних відомостей; гідне ставлення до інформаційної діяльності; присутність начасного освітнього чи професійного завдання, в якому реалізується інформаційна компетентність [15].

Л. Петухова визначає *інформаційну компетентність* як уміння реалізувати комплексний діапазон знань, вмінь та навичок, отримання та передачу інформації у певних сферах діяльності для продуктивного здійснення професійних призначень та усвідомленого прогнозування результатів власної діяльності [6].

Відмінність між інформаційною компетентністю та інформаційною грамотністю полягає в тому, що грамотна людина знає і усвідомлює, а компетентна здатна якісно та продуктивно користуватися знаннями при розв'язанні певних питань [10].

Таким чином, аналіз понять *інформація*, *інформаційна грамотність*, *інформаційна культура*, *інформаційна компетентність* дозволяє нам зробити висновок, що інформація – стратегічно важливий засіб формування сучасної особистості в умовах постійного розвитку, а всі суміжні поняття (інформаційна грамотність, інформаційна культура та інформаційна компетентність) тісно пов'язані між собою. Кожен компонент виконує свою роль: інформаційна грамотність дає певні інструменти для ефективної роботи з інформацією; інформаційна культура допомагає працювати з інформацією через призму загальнолюдських цінностей та правил; інформаційна компетентність слугує засобом володіння інструментами (знання, уміння, навички, досвід) для якісної та продуктивної роботи з інформацією.

1.2. Психологічні аспекти проблеми формування інформаційної грамотності у школярів молодшого підліткового віку

Формування інформаційної грамотності є однією із ключових компетентностей НУШ. Зараз сучасному світі надзвичайно важливо, щоб учні були здатні майстерно володіти інформацією та вміли критично мислити.

Роль НУШ полягає у підготовці учнів до життя в колективі та соціумі, у формуванні навичок, які дійсно стануть у пригоді. У світі, де панує інформація, дитина повинна вміти вимогливо її оцінювати, розуміти, які джерела є правдиві, а які фейкові та як зберегти себе від інформаційних махінацій. Сучасні діти з найменшого віку перебувають в інформаційному просторі (через телефони, телевізори та інші технічні пристрої). Тому учні мають розуміти та знати, що таке інформаційна грамотність [9].

Як відомо, інформація, яку ми отримуємо через ЗМІ та соціальні мережі, формує нашу свідомість. Тому необхідно навчити дітей критично оцінювати всю інформацію, з якою вони працюють, оскільки діти є найбільш вразливими щодо інформаційних маніпуляцій.

Л. Гриневич вважає, що важливими уміннями сучасної особистості є цифрова, інформаційна та медіаграмотність. Для формування цих видів грамотності варто

звернути увагу на рекомендації ЮНЕСКО, яка пропонує розглянути п'ять принципів інформаційної та медійної грамотності. ЮНЕСКО у своїх документах об'єднує медійну та інформаційну грамотність, але разом з тим пропонує спільні для обох галузей поняття (Laws of Media and Information Literacy, MIL)[41].

Організація пояснює ці галузі як систему знань та навичок, потрібних новому суспільству в усьому світі. ЮНЕСКО пояснила, що громадянам важко усвідомлювати значення медіа та інших осередків інформації, вимогливо оцінювати їх вміст, а ще приймати аргументовані рішення. Положення MIL об'єднують всі види ЗМІ та різні осередки інформації – музеї, архіви, бібліотеки та мережу Інтернет, незважаючи на використані технології [41].

Принципи щодо інформаційної та медіаграмотності запропоновані ЮНЕСКО:

1. Вимогливе використання суспільством інформації, комунікації, медіа, бібліотек, інтернету та інших інформаційно-комунікаційних технологій у процесі моделювання освітньо-розвиваючого простору. Не потрібно вважати одне джерело кориснішим за інше тому, що вони всі рівні за статусом.

2. Кожна людина є творцем знань, або інформації. Право на самовираження і доступ до знань та інформації має кожен. Всі повинні отримати цифрову, медійну, інформаційно-комунікативну грамотність, яка міцно пов'язана з правами людини.

3. Не завжди знання та інформація є безсторонніми, незалежними або об'єктивними. Будь-яка ідея та використання MIL повинні бути чіткими та зрозумілими для усіх.

4. Навіть якщо людина не висловлює бажання про одержання і усвідомлення актуальної інформації, знань, повідомлень та можливості контактувати з іншими, громадянин має отримати це право без будь-яких порушень.

5. Медійна, цифрова та інформаційно-комунікаційна грамотність не здобувається один раз на все життя. Цей процес безупинний та динамічний. Він може бути завершеним, коли поєднує в собі знання та вміння пов'язані з

використанням, створенням та переміщенням інформації, з інформаційно-комунікаційним, медіа та технологічним змістом [41].

Беручи за основу такі принципи, можна говорити про психологічні аспекти проблеми формування інформаційної грамотності.

Людина нагромаджує інформацію упродовж всього життя. Спочатку отримує генетичну інформацію від батьків, а потім збагачує її запаси у дорослому віці. Здобуток і засвоєння знань, зібраних людством в ході розвитку, володіння навичками їх практичного використання для особистісного та колективного росту та опанування базових принципів суспільних взаємовідносин міститься у будь-якому процесі становлення особистості [33].

Період навчання в школі є ґрунтовною сходинкою у нагромадженні знань із погляду соціалізації особистості. Ця фаза найбільш насичена інформаційно і має величезне значення у формуванні особистості дитини. Оскільки саме в цей період основним обов'язком учня є здобуття та засвоєння знань. Також під час цієї фази дорослішання властиве активне втручання навчальних інститутів держави, а не інституту сім'ї, як було раніше [33].

Тож далі розглянемо *основні вікові та психологічні особливості учнів 5-6 класів.*

Однією із важливих особливостей дитини у віці від 10 до 15 років є *вихід на новий етап інтелектуального та психічного розвитку. Він виявляється у плавній зміні від конкретного до абстрактного мислення.* Учні виявляють вміння та навички аналізувати, упорядковувати та об'єднувати в групу складні явища, знаходити спільне та відмінне. Відтак зміст навчальної програми будується систематично, розробляється точна тематична спрямованість, вводяться нові поняття. Однак через те, що цей тип мислення тільки формується, учителям варто не використовувати у своїй практиці надлишку термінів, а нові твердження потрібно вводити поступово, спираючись на попередньо пройдений матеріал. Варто сказати, що учні у 5 класі не потребують узагальнення та систематизації вивченого у

молодшій школі, оскільки вони не в змозі ефективно опрацювати складні граматичні явища [28].

Пам'ять підлітка відмовляється від механічного запам'ятовування, натомість з'являється *логічна пам'ять*, яка допомагає виявити та розуміти внутрішні зв'язки сутності явища і є основою запам'ятовування. Попередня робота мислення передує логічній пам'яті, тобто спочатку аналізується навчальний матеріал, де віднаходяться основи, які допомагають запам'ятовуванню. Цей мисленнєвий процес учня реалізується у побудові ним своїх таблиць, схем, конспектів, планів [28].

Таким чином, процес навчання повинен супроводжуватися не тільки навчальним матеріалом, а й формуванням результативної тактики навчальної діяльності. До неї можна віднести такі прийоми, що сприяють запам'ятовуванню необхідної інформації через створення асоціацій. Коли учні сформулюють вміння аналізувати і систематизувати простий матеріал на цьому етапі, тоді у майбутньому їм стане легше навчатися і вони зможуть створити власний підхід до самостійного навчання [28].

Дослідники ще у середині ХХ століття з'ясували, що тренувальні вправи є не ефективними у навчанні для дітей 10-12 років, тому що для їхнього розвитку психіки та інтелектуального рівня це є незручно. Проте *учні в цьому віці цікавляться пізнавальними та проблемними темами, прагнуть бути більш самостійними*. Тому, вивчаючи мову, використовують продуктивні види діяльності, з елементами творчості, витісняючи репродуктивні. Загалом, це допомагає вчителям зосередитись на розвитку учня – переважно всі завдання учні виконують самостійно; вчитель допомагає непрямо і лише за необхідності. Такий підхід створює розвивальний ефект навчання.

Самостійність учнів, психічні та інтелектуальні перетворення впливають на розуміння поняття «навчання», яке супроводжується навчальною діяльністю не тільки у класі, а й поза ним, виявляючись у самостійному та цілеспрямованому навчанні. Вимоги до мотивації навчальної діяльності змінюються. З'являється інший

вид навчальної підстави – мотив самоосвіти, тобто зацікавленість у допоміжних осередках інформації [28].

Цей вік також характеризується *зміною мотиваційного складника – учневі стає притаманний прагматизм та усвідомлення ролі навчання як засобу втілення особистих та практичних цілей*. Отже, учневі важливо знати, навіщо йому вивчати той чи інший предмет, що за допомогою його принципів можна вирішити (відстояти свою думку, порахувати, чи правильну решту дав продавець, перейти дорогу в місті та ін.). Прагматизм об'єднаний зі специфікою суспільства, де ми перебуваємо, та осмисленим відтворенням дорослих, що плавно супроводжується у цей період. Отже, зміст навчання повинен підпорядковуватись віковим особливостям учня та спрямовувати його на вирішення конкретних питань [28].

Коли дитина переходить у основну школу, тоді вона *починає шукати власне місце серед соціуму, де повинна отримати певний статус*. Саме тому важливим завданням педагога в цьому періоді соціалізації є навчити п'ятикласників розуміти свої бажання та мотиви, вміти правильно себе оцінювати. У віці 10-11 років для дітей є важливим знати думку людей щодо власних можливостей. Відтак, *з'являється зацікавленість у заняттях, які виконують дорослі*. Потрібно підкреслити, що діти уявляючи себе в дорослому житті зазвичай обирають творчі види діяльності (співак, актор, композитор, художник, письменник, танцюрист), які мають не лише визнання та славу, а й реальну користь. Дітям цього віку потрібно показувати певні теми про них самих, про те, ким вони себе бачать у зіставленні з іншими дітьми. Необхідно пропонувати зразки успішних людей, щоб учні могли асоціювати себе з ними [28].

З точки зору інформаційної грамотності тут варто використати зустріч із талановитою людиною (письменником, журналістом, пожежником, лікарем чи науковцем), де учні зможуть отримати якісну інформацію щодо тієї чи іншої сфери діяльності. Також, варто ознайомити учнів із різноманіттям професій за допомогою створення плакату чи стінгазети, де учні будуть працювати з різними джерелами та видами інформації.

Комунікативність відіграє вагому роль у соціалізації як важлива риса особистості. Комунікативність – це нахил людини до спілкування, становлення нових зв'язків, які виявляються у комунікабельності та здатності співпрацювати з іншими людьми, встановлюючи психологічний зв'язок [28].

Як відомо, мова є засобом комунікації та пізнання і саме вона є ключовою у соціалізації. Адже спілкування допомагає налагодити контакт з іншими людьми та дізнатись про один одного більше.

Отже, в основній школі діти починають розуміти, що мова є вагомим засобом, який показує шлях до нових осередків інформації, може забезпечити певні пізнавальні запити та збільшити середовище ймовірних співрозмовників. Варто не забувати, що психіка підлітка є певною мірою емоційно нестабільною.

Це викликано реорганізацією нервової системи, а відтак і підвищенням емоційності та збудливості. Певні дослідники зазначають, що під час перебудови нервової системи, підлітки можуть демонструвати негативні прояви, серед таких є сперечання заради сперечання. Цей прояв потрібно розглядати, як бажання висловитись та надати висловленню вербальну форму. Адже це свідчить про розвиток критичного мислення. Саме тому, завданням предметів гуманітарного циклу є спрямування умінь учнів аналізувати і знаходити суперечності в явищах, які стосуються людських взаємовідносин та культурних відмінностей. Це є результатом змоги критично мислити та аналізувати, дозволяючи помітити суперечності між тими законами, правилами та явищами, які вимагають дорослі і, які дорослі виконують реально [28].

Розглядаючи причини, які формують особливості сприйняття інформації учнями 5-6 класів, варто згадати про вплив сучасних технологій на підлітка. Психологи та соціологи відзначають, що через вплив соціальних перетворень та розвиток інформаційних технологій з'явилися істотні відмінності між поколіннями, народженими в кінці другої половини ХХ століття, що кожне з поколінь має власну назву (покоління Z, Y, “альфа” та інші) [28].

Розбіжності поколінь спричинили появу спеціальних рекомендацій щодо особливостей запам'ятовування, сприйняття та обробки інформації. Наприклад, те що раніше, років 40 назад, для методики навчання було правилом, зараз втрачає результативність та актуальність чи вимагає істотних змін. Дослідники переконані, що специфіка мисленневих дій людини визначається способом передачі та одержання інформації. Нинішнє суспільство щораз більше зосереджується на сприйнятті візуальних та аудіальних образів, применшуючи функцію друкованих текстів. Більшість підлітків мають облікові записи у соціальних мережах, де вони щоденно проводять багато часу. Соціальні мережі здебільшого подають контент, у якому міститься велика кількість коротких образів, які між собою не пов'язані (фото з підписами і без, невеликі відео, які тривають до 3 хвилин). Людина не встигає усвідомити одну тему, як вже бачить іншу. Ці короткі образи сприймаються миттєво. Така інформація відкладається у підсвідомості і не сприймається усвідомлено. Тобто, короткі образи-кліпи актуалізують засвоєння інформації нерелексивно та ірраціонально. Таке «короткометражне» споживання інформації упродовж довгого часу змінює сприйняття інформації сучасним підлітком. У результаті, за словами психологів, *розвивається кліпове мислення та формується кліпова свідомість* [28].

Ці властивості нейтралізують критичне осмислення отриманої інформації. Вважається, що однією із рис кліпового мислення є здатність покинути в будь-яку хвилину систему спостереження, без майбутнього почуття незручності та недовершеності (як це буває, коли перервати читання твору класичної літератури, та повернутися до системи у будь-який момент. Епізодичність поданої інформації, відсутність змісту та розсіювання інформації у часі зумовлюють складне усвідомлення взаємозв'язків між подіями, а кліп стає інформаційним шумом. Люди, яким властиве кліпове мислення характеризуються сильною емоційністю та здатністю піддаватися впливу, передусім закодованому в таких маленьких та ефектних образах.

Дослідники переконані, що у кінцевому результаті культура сприйняття інформації сучасною молоддю вельми змінилася – вона не потребує подачі лінійного

тексту, а розуміння вербального тексту взагалі є складним. Тож кліпове мислення негативно впливає на усвідомлення інформації молоддю. Люди із кліповим мисленням характеризуються розосередженістю, відволіканням та потребою поновити запаси кліповою інформацією, нездатністю ефективно аналізувати та будувати логічні зв'язки, виділяти вагоме та аргументовано підсумовувати. Через це необхідно проводити попереджувальні заходи щодо боротьби із кліповою свідомістю [28].

Отже, проаналізувавши вікові та психологічні особливості учнів 5-6 класів, ми побачили, що кліпова свідомість – основна проблема молодого покоління у процесі навчання, для вирішення якої необхідно сформувати інформаційну грамотність, яка допоможе учням усвідомлено працювати з інформацією.

Отже, розглянемо деякі *прийоми формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів*.

Основним завданням прийомів є зацікавлення учнів, тобто прийоми повинні містити те, що є невіддільним складником життя підлітків. Тому потрібно завзято використовувати новітні технічні пристрої учнів (телефони, планшети) [11, с. 161].

Своєю новизною може зацікавити учнів *використання QR-кодів*. Цей вид діяльності допоможе учням працювати з різними осередками інформації. У цьому штрих-кодї можна закодувати будь-яку інформацію. Наприклад, посилення підручника, чи відео-пояснення, тестові завдання, інтернет-джерела [11, с. 161]. Використання QR-кодів не тільки сприяє формуванню інформаційної грамотності, а й полегшує роботу вчителю.

Ще одним із прийомів є *віртуальна екскурсія*, яка відтворює реальні об'єкти віртуально, на відміну від реальної екскурсії. Віртуальна екскурсія має такі позитивні сторони, як досяжність, здатність завітати до музею у будь-яку хвилину. Тут вагому роль виконує пошуковий метод. Учні досліджують, аналізують, вивчають та зіставляють інформацію [11, с. 161].

Учні приваблює ще така вправа, як *«Створення сторінки в соціальній мережі»*. Спочатку в учнів складається враження, що це чудова гра, але потім вони

розуміють, що необхідно опрацювати велику кількість інформації з різних джерел, виокремлюючи тільки основне та суттєве для того, щоб створити сторінку. Таку вправу можна використовувати на уроках української мови та української літератури. Тема визначає зміст сторінки, який фіксується на основних аспектах. Матеріал готується учнями заздалегідь, або опрацьовується зараз же на уроці [11, с. 161].

Учні також захоплюються *розробкою афіш та обкладинок*. Створюючи такі вироби, учні актуалізують набуті знання з різних джерел та розвивають власні творчі здібності. Необхідно після виконання роботи обговорити доречність використання тих чи інших цитат, символів, ілюстрацій, дібраних учнями. Під час створення афіші чи обкладинки учні можуть використовувати простий папір, олівці, або знаходити натхнення у інтернет-джерелах [11, с.162].

Формуючи інформаційну грамотність, необхідно звернутися до вивчення маніпуляцій. Підлітки заохочено побудуть у ролі маніпуляторів. Проте, для цього спершу варто *ознайомитися з технологіями маніпуляцій*, як-от, наприклад, при створенні реклами. Технологія маніпуляцій повинна мати приклад. Після ознайомлення, учні можуть зробити рекламу якогось товару, твору чи персонажа, з використанням маніпулятивних технологій [11, с.163].

Цікавим завдання є *перевтілення учня у Шерлока Холмса*. Воно полягає у розкритті імені людини, яке закодоване у певних картинах, фото, текстах або ілюстраціях. Така робота допомагає критично сприймати інформацію, аналізувати, пригадувати епізоди пов'язані із ілюстрацією [11, с.163].

Ще одним прийомом формування інформаційної грамотності є *скрайбінг*. Це такий метод пояснення навчального матеріалу, при якому одночасно використовується візуальна передача основного змісту сказаного. Це створює подвійний ефект кращого запам'ятовування: учні слухають і бачать почуте. Основною ціллю скрайбінгу є полегшене запам'ятовування нової інформації через використання візуалізації. Візуалізація може бути представлена за допомогою

презентації, ілюстрації, схеми, таблиці, графіку, діаграми та особливої скрайбінг-історії [11, с. 164].

Отже, такі вправи допомагають вчителю сформувати особистість, яка здатна вимогливо усвідомлювати подану інформацію, аналізувати, перетворювати та обробляти її. Це сприяє творчому потенціалу учня.

Проаналізувавши психологічні аспекти формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів, можна сказати, що формувати інформаційну грамотність потрібно, зважаючи на психологічні чинники розвитку особистості. У цьому питанні ми з'ясували, що ефективними прийомами формування інформаційної грамотності є використання QR-кодів, віртуальна екскурсія, створення сторінки в соціальній мережі, розробка афіш та обкладинок, ознайомлення з технологіями рекламних маніпуляцій, перевтілення учня у Шерлока Холмса, скрайбінг-історії.

1.3. Ризики інформаційної неграмотності

Сформувавши знання про інформаційну грамотність, слід розглянути ризики, а саме причини та наслідки інформаційної неграмотності. Із поняттям «грамотності» ми ознайомились раніше, з'ясувавши, що грамотність – це здатність людини усвідомлено працювати з інформацією, володіти навичками, уміннями та знаннями щодо інформації, застосовуючи її у власному житті.

Як відомо, інформаційна грамотність є формою функціональної грамотності. Функціональна грамотність тісно пов'язана з інформаційною грамотністю. Вона являє собою уміння людини швидко адаптуватися в новому середовищі і ефективно в ньому співпрацювати. Також функціональна грамотність передбачає здатність людини володіти системою знань та вмінь, які допомагають людині усвідомлено діяти у соціальних процесах [3].

Отже, щоб здобути ці знання та навички, спершу людині необхідно їх набути, а для цього їй потрібно усвідомлено опрацьовувати інформацію. А якщо ми

говоримо про інформацію, то вона передбачає інформаційну грамотність, яка, як нам уже відомо, допомагає отримувати, обробляти, переміщати та зберігати інформацію.

Отже, зважаючи на таку спорідненість, під інформаційною неграмотністю будемо розуміти функціональну неграмотність. Функціональна неграмотність хоч і ширше поняття, але невідривно пов'язане із інформаційною неграмотністю.

На Заході у 80-х роках ХХ століття вперше було згадано про функціональну неграмотність. Суть проблеми функціональної неграмотності в тому, що поголовна грамотність не робила людей розумнішими, а навпаки, вони щораз погіршували свої професійні вміння. Деякі дослідження заявили, що нехай і люди вміють читати та писати, але вони не розуміють те, що прочитали чи написали.

Деякі науковці стверджують, що функціональна неграмотність небезпечніша за просту неграмотність, тому що вона свідчить про більш розширені порушення у процесах мислення, пам'яті та уваги.

Перехід західних держав до інформаційного суспільства збігся із виникненням та розвитком функціональної неграмотності. Критерієм соціального розвитку індивіда стала здатність швидко адаптуватися в незнайомому середовищі. Функціонально грамотна людина вміє формулювати нові ідеї вирішення певних проблем та створювати практичний зразок на основі різних відомостей та даних. Таким чином, функціонально неграмотні люди здатні лише працювати продавцями та двірниками, а це викликає стривоженість. До того ж, їм не притаманна творча діяльність [8].

В українських школах у 2003 році провели дослідження щодо функціональної грамотності. Статистика зауважила, що учні із достатнім рівнем навичок читання становлять 36%, із них тільки 25% учнів можуть виконувати завдання середнього рівня. Всього 2% учнів читають на високому рівні, тобто усвідомлюють складні тексти, вимогливо оцінюють подану інформацію, формулюють здогади і висновки [8].

Для кращого розуміння особливостей функціональної неграмотності та спостереження спорідненості із інформаційною неграмотністю, варто виділити основні риси функціональної неграмотності .

Отже, основними рисами та ознаками функціонально неграмотної людини є:

- уникання складних завдань;
- повторення одних і тих же помилок;
- відсторонення від будь-яких інтелектуальних завдань, скидаючись на проблеми зі здоров'ям;
- чесне зізнання у нелюбові читати;
- прохання пояснити виконання завдання іншими людьми;
- читання викликає головний біль, біль очей;
- губна артикуляція та озвучення під час читання;
- труднощі при виконанні певних інструкцій;
- нездатність будувати і ставити запитання щодо прочитаного матеріалу;
- недостатня та неякісна участь у дискусіях;
- велика відмінність між сприйняттям на слух та сприйняттям через читання;
- безпорадність та претензії до інших – реакція на проблему, яка спричинена власним нерозумінням [8].

Ще одна проблема полягає в тому, що навички читання та письма безпосередньо пов'язані із здатністю формувати певний інформаційний контент. Загалом люди із функціональною неграмотністю не мають нічого пов'язаного із креативністю. Маємо визнати, що функціонально неграмотні люди живуть серед нас. У всіх сферах діяльності, які мають зв'язок із словом є сліди деградації [8].

Чому ж виникла функціональна неграмотність? Які причини спричинили її появу? Є багато різних гіпотез, але їх усіх об'єднує думка, що функціональна неграмотність виникла у зв'язку із наростанням інформаційної хвилі, яка линула на

суспільство. У 60-70 роки, коли масово шириться кольорове телебачення, починає розвиватись явище функціональної неграмотності [8].

Існує розвідка, автори якої заявляють, що діти віком від 1 до 3 років позбуваються своїх пізнавальних функцій, якщо більше декількох годин на день дивляться телевізор. Дітям, які народилися після 2000 року, притаманний *синдром дефіциту уваги*: їм важко читати, бути уважними та загалом вчитися. Заразом, наявний розвиток соціальної дезадаптації. Проте діти з легкістю можуть переписуватись у соціальних мережах один з одним, не спілкуючись наживо [8].

Тут можна простежити абсурдність у тому, що діти, яким у школі важко опрацьовувати текстовий матеріал, здатні повноцінно спілкуватися у мережі Інтернет, яка має текстову структуру.

Якщо, взяти до уваги рівень грамотності повідомлень у інтернеті, можна заявити, що шкільна освіта формує некомпетентного випускника. Такий висновок став настільки загальним, що вчені шукають шляхи взаємодії із функціонально неграмотністю, а не шляхи її вирішення [8].

Як відомо, організаціям, які пов'язані із рекламою та SSM- маркетингом, потрібні споживачі. А хто ж може бути кращим споживачем, як не функціонально неграмотна людина? Такі люди, внаслідок низького IQ, надзвичайно легко піддаються різним маніпуляціям. Якщо взяти до прикладу, кредитних боржників – то більшість із цих людей функціонально неграмотні, тому що вони не вміють розраховувати власний бюджет та усвідомлено читати банківський договір.

Можна зауважити, що у світі збільшується різниця між багатими та бідними. Як вважає, В'ячеслав Демченко, невдовзі 90% багатства та 90% інтелектуальних можливостей будуть володіти лише 10 % людей. Різниця зростає. Тому одні люди постійно розвиваються, стаючи ще розумнішими, і з легкістю оперують потоком інформації а інші – деградують, залишаючись «сірою масою» [8].

Отже, серед основних ризиків інформаційної неграмотності варто виділити такі: соціальна дезадаптація, низький IQ, фінансові проблеми, деградація особистості, як наслідок, мізерні шанси життєвого успіху.

Та це не єдина складність, яка пов'язана з інформаційною грамотністю. Дуже часто, вивчаючи та досліджуючи поняття «інформація», можна натрапити на інше сучасне поняття «фейкова інформація».

Поняття *фейкові новини* з'явилося у 2016 році в США і стало неймовірно поширеним. Воно навіть було визнано словом року, видавництвом «Collins», а вже у 2017 році вживання цього поняття зросло ще більше. Як не дивно, фейкова інформація поширюється у 6 разів швидше за правдиву [42].

В Україні телебачення, преса постійно згадують про фейки. Проте, у нас немає чіткого визначення поняття «фейк». Скоріш за все, *фейк* – це неправдива та недостовірна інформація, яка поширюється з метою маніпуляцій. Вигадані новини, фотографії, створені у фотошопі, відеоролики з підступною ціллю, *називаються фейками*. Також це можуть бути акаунти уявних людей у соціальних мережах, через які поширюється дезінформація [23].

Як зазначає, І. Мудра, ми взагалі могли б не звертати увагу на фейкову інформацію, якби вона не була зброєю масового пригноблення української нації, яку використовує росія у кривавій війні. *Ціль фейкової інформації* – змушувати вагатися та пересвідчувати людей у істинності поданого матеріалу. Дезінформація споживачів, пропагування власних поглядів, ідей та позицій, вияв агресії, паніки, сумніву та зміна усталених позицій серед аудиторії, зацікавлення та мотивація до дії, переконання і навіть залякування адресатів – *основні завдання фейкової інформації*. Отже, можна представити таке визначення поняття «фейк»: це умисно створена новина, випадок, або будь-який матеріал, в якому наявна неправдива інформація, яка зневажає певну особу або громаду в очах адресатів [23].

Є різні форми, методи передачі, зміст фейків, які слід класифікувати.

За методами передачі є фейки: *масмедійні* (ті, що використовуються та містяться в ЗМІ) та *мережеві поговірки* (формується в соціальних мережах, розповсюджуючи в них чийсь вигадки) [23].

За формами є: *відеофейк, фотофейк, журналістський фейковий матеріал.*

Якщо говорити про *фотофейк*, то можна сказати, що він є найбільш поширеною формою фейку, але водночас і найлегшою для заперечення. Щоб розпізнати фотофейк існує кілька способів. Перший – коли ви побачили непевне зображення, можна клікнути правою кнопкою миші по ньому, вибравши пункт «Знайти це зображення в Google». Можливо у вас інший браузер, де немає такої функції, тоді можна скористатися другим способом – онлайн-ресурсом «Who stole my pictures». За допомогою цих способів можна виявити фотофейки [23].

Що ж до *відеофейка*, то тут дещо складніше, ніж з фотографіями, тому що вже немає такого легкого способу. Проте, якщо ви сумніваєтесь щодо правдивості відео, можна спробувати наступні засоби перевірки. В першу чергу, коли ви переглядаєте відео у вбудованому вікні YouTube на певному сайті, варто перенестись на сам YouTube, збільшивши інформацію про саме відео (ви можете це зробити за допомогою логотипу відеосервісу, який розташований у правому нижньому куті). Якщо це вам не допомогло, варто звернути увагу на назву відео (чи вона нова, чи ні). Є велика вірогідність того, що відео фейкове, якщо назва нова і на додаток відео заливалось на YouTube багаторазово упродовж невеликого відрізка часу. Також, можна перевірити ролик, у якого велика кількість переглядів, прочитавши коментарі під ним та натрапивши в них на посилання оригінального відео. Окрім цього, виявити правдивість відео вдасться за допомогою маленьких дрібниць, таких як, назва вулиці, будинку, номер автомобіля [23].

Ще однією формою фейку є *журналістський матеріал*. Зазвичай цей матеріал покликається на солідні ЗМІ чи трансформує певну інформацію. Такими діями послуговуються для того, щоб посилити правдоподібність або авторитетність поданого повідомлення. Однак, більшість таких повідомлень складаються із маргінальних нісенітниць певних сайтів, які необхідно аналізувати. Можна перевірити правдивість інформації, здійснивши пошук новини на яку покликаються, у ЗМІ [23].

Трапляється так, що фейкова журналістська інформація, з необхідною базою, навмисно створена для певної вигаданої новини. Наприклад, вигадана новина

російської верхівки, щодо українського політика А. Яценюка, який нібито воював у Чечні. Спеціально для цієї новини було вибито зізнання у двох ув'язнених [23].

Фейки можуть звинувачувати *одну людину* (А. Яценюк воював у Чечні, Д. Ярош переміг на виборах), *групу людей* (Уряд, партію «Свобода»), *певну область* (Закарпатська область не бажає бути частиною України), *армію* (розп'ятий хлопчик), *цілу державу, націю* (Чорне море викопане українами) [23].

Що ж робити з фейками? У жодному разі не поширювати, а лише висміювати та заперечувати [23].

За словами Олега Покальчука, соціального психолога, обговорення та боротьба з фейковими новинами створює «інформаційний шум», який в свою чергу, відволікає українців від більш значущих справ та звісток. Це і є призначення фейкової інформації. З іншого боку, така інформація направлена на те, щоб посіяти серед людей сумнів і страх, створити умови для морального занепаду, небажання працювати та захищати свою Батьківщину, недовіри до проукраїнських джерел інформації [7].

На наш погляд, думка Володимира Кіпеня про те, що людям потрібно прищепити природне відсторонення від обманливої інформації та вибудувати в Україні таку системну інформаційну політику, яка здатна не тільки стимулювати журналістів дотримуватися норм спеціальності, а й використовувати вироблені законодавством санкції щодо осіб, які поширюють брехню, — є доречною [29].

Отже, щоб забезпечити себе від пагубного впливу фейкової інформації, необхідно вміти її розпізнавати серед усього потоку інформації. Розглянемо кілька способів виявлення фейкової інформації:

- *Повідомлення, новини, основою яких є соціальні мережі:* «Мешканці Енгельса повідомляють, що зараз з аеродрому масово піднімаються літаки і летять у бік Заходу! Невже почалося? #Ні Війні #Війна». До того ж, автор зміг знайти показання місцевих, у твіттері Андрія Марцева, які переконані, що таких неслівських вивертів не було з 2008 року, під час грузинської війни [23].

- *Приголомшлива новина або повідомлення, яке починається із запитання: «Початок? Китай стягує війська на кордон із росією»; «Сенсаційні матеріали! Хто вбив Януковича, організував Майдан і чому росії кінець?»[23].*

- *Негативні епітети або ярлики , наявні в новині: «бандерівці», «фашисти», «терористи», «хунта» тощо. Якщо ви помітили це в новині, знайте – перед вами фейк, тому що в ньому не докладається зусиль для об'єктивності та виваженості. Справжня новина повинна бути нейтральною. Емоційність в новинах свідчить про наявність пропаганди. Якщо явище чи подія описана страшно та яскраво, то є велика вірогідність того, що новину створив не журналіст, а пропагандист [23].*

- *Нові акаунти, боти. Творці фейків (агенти кремля) ніколи не використовують власні акаунти. Для такої мети вони створюють фейкові сторінки, використовують відоме російське прізвище, вказуючи місцем проживання Луганщину або Донбас. Також додають фотографії з рідними, взяті з Інтернету. Головне фото зображує реальну людину, але видозмінену в фотошопі. Для здобуття довіри додають друзів та підписуються на місцеві сторінки [23].*

Фейки є широко поширеними в соціальних мережах і поза ними. Вони мають пагубний вплив на свідомість суспільства, змінюючи його сталі переконання.

Посилаючись на думку Павла Фролова, про те, що «наше бачення та реакції визначаються змістом інформації, яку ми споживаємо», Марія Прокопенко зауважує, що фейкова інформація накладає значний відбиток на психічному здоров'ї суспільства [29].

Дослідження доводять, що питання та проблеми, які активно розглядаються та обговорюються в ЗМІ, для людей є досить важливими. Отже, є можливість спеціально виправляти переконання суспільства, формуючи нову дійсність. Протягом життя більшість з нас опирається на сторонній досвід – майже ніхто

безпосередньо не дивився у мікроскоп, проте всі знають, що світ складається з атомів, протонів та нейронів; що у всесвіті є чорні діри [29].

Отже, як би там не було, але інформація, яку ми споживаємо сильно впливає на наше життя і для того, щоб забезпечити себе від негативного впливу цієї інформації необхідно володіти інформаційною грамотністю. Тож давайте розглянемо ще один вид інформаційного впливу – інформаційні маніпуляції.

Саме поняття «маніпуляція» бере свій початок із латинського терміна «manipulus», що означає «пригорща»; «заповнювати руку» і «невеликий гурт». Перше значення цього терміну трактується як петиція до об'єкта з спеціальною метою та завданнями, як ручне керування. Друге значення – маніпула, ватага воїнів, які виконують будь-які завдання керівників, не заперечуючи [19, с.115].

Проблема маніпуляції спершу була осмислена античними філософами. Наприклад, Платон вважав, що маніпуляція – це виняткове явище, яке здатне опанувати волю людини, нав'язавши їй певний образ тверджень та спрямувавши їх на виконання певних вчинків. Епоха Відродження усвідомлювала поняття «маніпуляція» у формі «маківеалізма», який пов'язаний з політикою. Філософ Н. Макіавеллі розробив ряд маніпулятивних норм, базовим положенням яких був вжиток модифікованого сприйняття шляхом хитких та тривалих методик. Мислитель зауважував, що ефективне маніпулювання залежить від таких основних засад, як бачення бажань та неможливість розкриття безчесних намірів [19].

Отже, *інформаційна маніпуляція* – це цілеспрямований захований вплив на розум та почуття людини (громади), який проводиться шляхом інформаційних та психологічних засобів, який проводиться без відома та без волі самої людини (громади) та націлений на звершення певного, завчасно фіксованого результату, а саме спонукування до того, чи іншого вчинку, відстоювання певні переконання або навпаки [34].

Головною рисою інформаційної маніпуляції є її постійно захований та потаємний смисл. Перебуваючи під впливом інформаційної маніпуляції, людина ні на мить про це не підозрює та вважає, що вибір, який зроблено, є її особистим.

Розглядаючи інформаційну маніпуляцію в аспекті суспільно-шкідливих результатів, можна сказати, що це явище близьке до проступку, на відміну від інформаційного насильства, яке в свою чергу, можна порівняти із кримінальним злочином. Ціль маніпуляції — викликати бажання, в наслідок чого людина усвідомлює, що вона самостійно зробила той, чи інший вибір. Отже, вплив через інформаційні маніпуляції, хоч і зазвичай не спричиняє кривди людині або громаді, проте впливає на її волевиявлення та переступає через її свободу [34].

Поняття «інформаційне насильство» та «пропаганда» є надзвичайно близькими до поняття «інформаційні маніпуляції». Всі ці поняття підпорядковуються єдиному терміну «інформаційно-психологічний вплив». Вони є взаємопов'язаними та інтегрованими і, на нашу думку, тотожними, тому що ці види інформаційно-психологічного впливу не можуть самостійно існувати, вони доповнюють одне одного.

Таким чином, можна зробити висновок. Фейкова інформація та інформаційні маніпуляції розкрили перед нами ризики інформаційної неграмотності. Ми побачили, наскільки важливо володіти інформаційною грамотністю. Ми ознайомились із *формами фейкової інформації*: фотофейком, відеофейком та журналістським фейковим матеріалом; розглянули способи виявлення фейків; зрозуміли значення поняття «інформаційні маніпуляції», все це дало нам змогу усвідомити ризики інформаційної неграмотності, серед яких варто виділити соціальну дезадаптацію, низький IQ, фінансові проблеми, деградацію особистості, як наслідок, мізерні шанси життєвого успіху.

Висновки до першого розділу

Отже, ми проаналізували теоретичні засади формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів. Ми дослідили поняття «інформація», «інформаційна грамотність», розглянули види, властивості, процеси інформації та суміжні поняття «інформаційна культура», «інформаційна грамотність». До того ж, ми

проаналізували основні вікові та психологічні особливості учнів 5-6 класів, розглянувши прийоми формування інформаційної грамотності.

Найбільш актуальним у цьому розділі стало питання про фейкову інформацію та інформаційні маніпуляції, аналіз якого дозволив нам усвідомити ризики інформаційної неграмотності та величезну потребу у формуванні інформаційної грамотності.

Таким чином, ми бачимо, що сучасний світ вимагає сучасних рішень. Щодень збільшується кількість інформації, з якою нам необхідно правильно та критично працювати. Ми повинні навчитися оперувати інформацією так, щоб вона приносила нам якнайбільшу користь. Крім того, навколо існує безліч інформаційних небезпек, які можуть нам нашкодити. Тому формування інформаційної грамотності є нагальною проблемою сучасного суспільства.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ НА УРОКАХ МОВИ

2.1. Аналіз нормативної бази НУШ із боку досліджуваної проблеми

В контексті теми дослідження, вважаємо за необхідне проаналізувати нормативну базу НУШ щодо формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів для якісного усвідомлення наявних умов та подальших перспектив експериментального навчання.

Нормативна база НУШ представлена певними законами, наказами, листами, постановами, програмами. Важливими документами щодо досліджуваної проблеми є «Закон про освіту», «Закон України «Про повну загальну середню освіту»», «Державний стандарт базової середньої освіти», «Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи», «Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Н. Б. Голуб , О. М. Горошкіна)», «Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. О. В. Заболотний, В. В. Заболотний, В. П. Лавринчук, К. В. Плівачук, Т. Д. Попова)». Отже, проаналізуємо подану нормативну базу НУШ.

Закон про освіту. Ознайомившись із документом, можна побачити, що в ньому вживається термін «компетентність» як «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [30, с. 4], що у свою чергу, пов'язаний із терміном «грамотність».

Закон стверджує, що досягнення мети повної середньої освіти потребує формування такої ключової компетентності, як *інформаційно-комунікативна*. Вона серед інших є не менш важливою для кожної сучасної людини, сприяючи її успішній життєдіяльності [30].

У документі йдеться й про те, що *кожна людина має право на доступ до інформації*. Цей аспект розглядається у декількох категоріях, а саме: «*Право на освіту*», де зазначається, що «кожен має право на доступ до публічних освітніх, наукових та інформаційних ресурсів, у тому числі в мережі Інтернет, електронних підручників та інших мультимедійних навчальних ресурсів у порядку, визначеному законодавством» [30, с. 7]; «*Прозорість та інформаційна відкритість закладу*» говорить про те, що заклад освіти зобов'язаний оприлюднювати інформацію щодо своєї діяльності, у тому числі на власному вебсайті, з урахуванням людей, які мають порушення зору [30]; «*Права та обов'язки здобувачів освіти*» зазначають, що право на доступ до інформаційних джерел та комунікацій, які мають місце в освітній та науковій діяльності, належить здобувачам освіти [30].

Отже, «Закон про освіту» відображає проблему потреби формування інформаційної грамотності та сприяє її розв'язанню.

Закон України «Про повну загальну середню освіту». У статті п'ятдесят другій «Ресурсне (інформаційне, науково-методичне, матеріально-технічне) забезпечення» зазначається, що інформаційне забезпечення освітнього процесу втілюється завдяки доступу до наукових, освітніх та інформаційних ресурсів, зокрема до мережі Інтернет, електронних підручників та до інших навчальних ресурсів мультимедійного характеру [31]. Спеціальний інформаційний ресурс в Інтернеті, який містить безкоштовні версії електронних підручників, навчальні матеріали, виготовлені за державні кошти, для здобуття повної загальної середньої освіти, створений науково-освітнім центральним органом виконавчої влади.

Отже, цей закон передбачає умови для формування інформаційної грамотності учнів завдяки інформаційному забезпеченню освітнього процесу.

Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. У документі йдеться про те, що незабаром найбільш успішними на ринку праці будуть спеціалісти, які володіють критичним мисленням, здатні вчитися протягом всього життя, ставити та досягати цілі, співпрацювати з різними культурами та опановувати інші вміння. Одним із напрямів мети Концепції є

«створення нової структури школи, що дасть змогу засвоїти новий зміст освіти і набути ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості» [32, с. 3].

НУШ визначає *ключові компетентності*, як «ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя» [25, с.10].

Отже, ключовими компетентностями НУШ є:

1. *Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами.*
2. *Спілкування іноземними мовами.*
3. *Математична компетентність.*
4. *Основні компетентності у природничих науках і технологіях.*
5. *Інформаційно-цифрова компетентність.*
6. *Уміння вчитися впродовж життя.*
7. *Ініціативність і підприємливість.*
8. *Соціальна та громадянська компетентності.*
9. *Обізнаність та самовираження у сфері культури.*
10. *Екологічна грамотність і здорове життя [30].*

За допомогою цих компетентностей навчальний заклад зможе сформувати випускника нової школи як особистість, патріота та інноватора.

Як бачимо, серед ключових компетентностей НУШ виділяють «інформаційно-цифрову» [32]. Вона передбачає майстерне використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у професійному, публічному та особистому просторі для пошуку, обробки, обміну, створення інформації. Інформаційно-цифрова компетентність складається з інформаційної та медійної грамотності, основ програмування, послідовного мислення, опрацювання бази даних, навичок безпеки в інтернеті та кібербезпеці, усвідомлення етики опрацювання інформації (авторське право, інтелектуальна власність) [25].

Формула нової української школи зазначає, що наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в навчально-виховному процесі повинне забезпечити успіх нової української школи. До того ж, введення ІКТ в освітній сфері повинне змінитися від одноразових дій до системних, котрі здатні охопити всі види діяльності. Інформаційно-комунікаційні технології зможуть істотно збільшити можливості вчителя, покращити управлінські процеси, формуючи в учня ті технологічні компетентності, які будуть необхідними в сучасному суспільстві [25].

Педагогіка партнерства як одна з формул нової української школи разом із *компетентнісним підходом* мають потребу у новому освітньому середовищі. Таке середовище може бути створеним за допомогою новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Ці технології здатні підвищити результативність діяльності педагога та ефективність освітніх процесів управління, одночасно дозволяючи використовувати індивідуальний підхід у навчанні. Нова українська школа буде сприяти створенню електронної платформи, яка зможе поширювати електронні версії навчальних курсів та підручників для учнів та педагогів [25].

У контексті «Умотивованого вчителя» вказано, що вчителю зможе допомогти новостворена освітня платформа, яка буде містити методичний та дидактичний матеріал, українські енциклопедії, мультимедійні підручники та інтерактивні онлайн-ресурси [25].

У формулі «Орієнтація на учня» розповідається про школяра, якому дали можливість працювати з 3-D графікою на уроці, виявляючи абсолютну повагу до самостійного вибору учня. Згодом така свобода сприяла розвитку здібностей учня, що допомогло йому брати участь у різних змаганнях та конкурсах, створивши власний сайт з ідеями. Впродовж цього процесу до нього доєдналися ще деякі учні, які цікавляться цих напрямком. Як результат, у школі було створено напрям 3-D графіки [25]. Отже, історія показує, що сучасних школярів цікавлять інформаційно-комунікаційні технології, а нова українська школа дає широкі можливості для оволодіння цими вміннями.

Інформаційно-комунікаційні технології згадуються навіть у формулі «Автономія школи і якість освіти», де зазначається, що ІКТ здатні сприяти максимальній прозорості процесів управління [25].

Проте використання ІКТ в новій українській школі викликає неоднозначні міркування. Всі погоджуються, що потрібно адаптувати школу до сучасного століття, де активно використовуються ІКТ, але не всі поділяють думку, у чому саме повинна полягати адаптація. Насамперед, таке міркування пов'язане з потребою впровадження певних змін, які здатні мати відношення до всіх аспектів навчання. Головними ж об'єктами, яких стосуються нововведення є учні та вчителі.

Більше того, застосування інформаційно-комунікаційних технологій, в умовах війни в Україні, відіграє велику роль в освіті. Інформаційно-комунікаційні технології в новій українській школі застосовуються як засіб піднесення результативності навчального процесу та розвитку основних компетенцій учнів [46, с. 138].

Використання ІКТ в НУШ може відбуватися за такими базовими напрямками:

- пошук та аналіз інформації за допомогою Інтернету та комп'ютерних програм;
- вивчення нового матеріалу та узагальнення знань за допомогою мультимедійних засобів;
- спілкування та співробітництво між педагогом та учнями з використанням засобів зв'язку електронного характеру;
- активізація навчального процесу, розвиток оригінальності та логічного міркування учнів за допомогою ігрових технологій;
- дистанційне навчання та самоосвіта із застосуванням онлайн-платформ [46, с. 138].

Отже, «*Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи*» розглядає інформаційно-комунікаційні технології як одну із ключових компетентностей, які необхідно формувати у сучасних школярів. Концепція передбачає необхідні умови та можливості для формування інформаційної грамотності. Документ вказує на широке запровадження інформаційно-

комунікаційних технологій в навчально-виховному процесі. ІКТ спрямовують НУШ до більш глибокого застосування та використання інновацій, формуючи в школярів інформаційно-комунікативну компетентність разом із інформаційною грамотністю. Таким чином, майбутній випускник НУШ буде конкурентоспроможним та цінним на ринку праці.

Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна). Зміст програми передбачає наявність трьох блоків: предметного, метапредметного й компетентнісного.

Предметний блок (мовна змістова лінія) окреслює усвідомлення знань про мову як систему (з урахуванням розділів); мовні одиниці усіх ланок разом з їхніми особливими рисами та функціями у мовленні; мову як змалювання картини світу; мовну норму з її рухливістю; помилки різних типів; засоби виразності, продукування певних умінь і досягнення предметних результатів.

Метапредметний блок (мовленнєва змістова лінія) передбачає наявність знань про інформацію, спілкування й мовленнєві жанри, текст, продукування певних умінь і досягнення метапредметних результатів.

Компетентнісний блок (соціокультурна змістова лінія) спрямований на організацію діяльності суб'єкта освітнього процесу, задля формування ключових компетентностей і досягнення особистісних результатів серед учнів. Цей блок повинен реалізувати компетентнісний потенціал галузі, представлений у Додатку 1. Державного стандарту.

Отже, змістові блоки програми передбачають досягнення предметних, метапредметних та компетентнісних результатів [21].

Для досягнення очікуваних результатів програма пропонує використовувати такі засоби, як підручники, посібники навчального та практичного характеру, методики орієнтовані компетентнісно.

Програма може реалізуватися за допомогою таких шляхів:

- створення оптимального мовного середовища для учнів серед родини, школи та суспільства;
- зміна відношень (в взаємозв'язку учня та вчителя);
- переосмислення показників навчальних здобутків учнів;
- формування міцних мотивацій, як зовнішніх, так і внутрішніх;
- запровадження методик, які орієнтуються на особистість та компетентності;
- сучасна навчально-методична продукція [21].

Проаналізувавши пояснювальну записку програми, можна сказати, що програма передбачає формування інформаційної грамотності, а саме змістовий метапредметний блок, що орієнтується на знання про інформацію. Вважаємо за потрібне детальніше розглянути основну частину програми, проаналізувавши певні теми уроків, де яскраво виражено формування інформаційної грамотності.

Спочатку розглянемо програму для 5 класу. Вже на початку програми в першій темі «Українська мова в житті українців» велике значення надається інформації. Серед *очікуваних результатів* наявні такі, як обґрунтування власного ставлення до змісту почутої інформації, пояснення значення здобутої з тексту інформації, розрізнення відомої і нової, головної і важливої другорядної інформації, фактів та суджень. Тема передбачає такі види діяльності з інформацією: *пізнавальна діяльність* (пошук інформації для підтвердження важливої ролі мови в житті людини); *текстова діяльність* (усвідомлення та оцінка нової інформації через текст; систематизація інформації; переведення текстової інформації про мову в графічну).

Мовленнєва змістова лінія починається темою «Інформація», де *пропонований зміст* передбачає розгляд таких тем: «Повторення вивченого в 1-4 класах», «Інформація», «Види інформації (текстова, графічна, числова, звукова, відео) тощо », «Джерела інформації», «Добір і пошук інформації». Серед *очікуваних результатів* варто виділити такі: сприймання поданої, в легкому темпі, інформації, належного обсягу, на відомі та подекуди нові теми; унаочнення та візуалізація почутого, з використанням певних засобів(малюнки, схеми, таблиці, комікси) для зображення та

структурування змісту інформації; добір інформації з одного чи декількох джерел для вирішення цілей, які поставив вчитель, або самостійно учень; розрізнення нової та відомої інформації; ефективне використання інформаційних ресурсів; запис власних міркувань, інформації з різних джерел за допомогою цифрових пристроїв.

Під час вивчення цієї теми можна використовувати такі *види діяльності*: пізнавальна діяльність (визначення мети, теми, ідеї почутої інформації; розрізнення нової та відомої інформації; зображення інформації графічно; представлення інформації різних видів; пошук, опрацювання, збереження, аналіз інформації); мовленнєва діяльність (відповідь, реакція на почуту інформацію); текстова діяльність (висновки щодо почутої інформації в письмовій формі) [21].

Розглянувши основний блок програми для 5 класу, можна сказати що інформаційна грамотність може особливо ефективно формуватися за допомогою таких тем, як «Українська мова в житті українців», «Інформація», «Текст», «Спілкування». Проте варто заявити, що інформаційна грамотність може формуватися на кожному уроці, тому що учні постійно опрацьовують нову інформацію, використовуючи різні джерела. Настільки результативно може формуватися грамотність, на нашу думку, залежить від вчителя: наскільки якісно він підбере дидактичний матеріал. Необхідно простежити умови формування інформаційної грамотності учнів в 6 класі, які пропонує подана програма – задля ефективного аналізу програми загалом.

Під час вивчення теми «Прикметник» програма передбачає такий вид діяльності, як текстова діяльність, де учень може знайти інформацію в тексті та передати/відтворити її графічно чи образно. Такий самий вид діяльності з інформацією пропонує тема «Числівник» [21].

У 6 класі також наявна тема «Інформація», яка значно ширше та глибше розкриває особливості роботи з інформацією. Тема подає такий *пропонований зміст*: «Повторення вивченого в 5 класі: Інформація. Види інформації (текстова, графічна, числова, звукова, відео). Джерела інформації. Добір і пошук інформації»,

«Актуальність і несуперечливість інформації», «Надійність джерел інформації», «Факти і судження», «Достовірність/недостовірність інформації» [21].

Очікувані результати включають в себе вміння організовувати свою діяльність; передавати прихований зміст інформації, вираженої невербальними засобами; усно відтворити зміст отриманої інформації, підкреслюючи деталі; записувати головний зміст отриманого повідомлення відповідно до необхідного доручення; вибірково переказувати зміст отриманої інформації, перетворюючи репліки в діалозі; самостійно скласти простий план отриманого; визначати основні слова в отриманій інформації; визначати головну та побічну інформацію, підтеми та вагомі риси повідомлюваного; систематизувати та узагальнювати різноманітні міркування, помічаючи у них спільні та відмінні риси; характеризувати специфіку повідомлення, що має усну форму; пов'язувати, зіставляти отриману інформацію з життєвим досвідом; розрізняти судження, аргументи та факти в повідомлюваному; обґрунтовувати власне відношення до змісту отриманої інформації; обґрунтовувати правдивість та повноту інформації, за необхідності користуючись відповідними джерелами, добирати влучні цитати окремих епізодів почутого; характеризувати отриману інформацію в аспекті базових норм спілкування, дотримуючись їх; поєднувати інформацію, яку подали різними способами (словесно, графічно, чисельно тощо) у рамках одного чи декількох текстів; формулювати висновки відповідно до необхідних доручень на базі опрацьованого тексту.

Можна виділити такі *види діяльності* з інформацією, які передбачає подана тема: пізнавальна діяльність (здійснення пошуку інформації різноманітних видів; упорядкування переліку надійних інформаційних джерел; порівняння правдивої та неправдивої інформації в тексті; розкриття актуальності та новизни інформації; простежування у тексті нової та відомої, основної та побічної інформації; доведення правдивості та повноти інформації; виокремлення в інформації суджень, аргументів та фактів; транспортування різними способами інформації); мовленнєва діяльність (аргументування власного відношення до інформації; переказування інформації)[21].

Насправді, різноманіття видів діяльності з інформацією у цій темі надзвичайно широке, ми проілюстрували найвагоміші із них.

Можна сказати, що програма для 6 класу передбачає можливість формувати інформаційну грамотність за допомогою ще й таких тем, як «Текст», «Жанри мовлення», «Спілкування». До того ж, варто відзначити, що в програмі для шостого класу є дуже потужною *соціокультурна змістова лінія*. Вона формує ключові компетентності.

Ця складова передбачає формування таких компетентностей: «Вільне володіння державною мовою», «Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами», «Математична компетентність», «Компетентності в галузі природничих наук, техніки й технологій» і вивчення таких тем: «Інноваційність», «Екологічна компетентність», «Інформаційно-комунікаційна компетентність», «Навчання впродовж життя», «Громадянська компетентність», «Соціальна компетентність», «Культурна компетентність», «Підприємливість і фінансова грамотність».

Кожна із цих тем здатна формувати інформаційну грамотність, особливо тема «Інформаційно-комунікаційна компетентність», яка передбачає такі види діяльності: пізнавальна діяльність (віднаходження та опрацювання інформації відповідно до необхідних доручень; пошук доречної інформації щодо певної теми; збереження інформації; виконання та підготовка домашнього завдання, проекту із застосуванням інформаційних джерел) [21].

Отже, проаналізувавши *Модельну навчальну програму «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна)*, можна зробити висновок про те, що ця програма здатна ефективно та результативно формувати інформаційну грамотність як у 5, так і в 6 класі. Звісно, програма для 6 класу передбачає ширші можливості та умови для формування інформаційної грамотності, оскільки містить потужну соціокультурну змістову лінію. До того ж у 6 класі поняття інформації розглянуто глибше, тому що містить нові змістові компоненти, разом з тим поглиблюючи відомі компоненти з 5 класу. Загалом, ми

вважаємо, що ця програма забезпечує потреби сучасних школярів та допомагає педагогам реалізувати навчально-виховні цілі. Вона здатна якісно та ефективно реалізувати компетентнісний аспект Нової української школи.

Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. О. В. Заболотний, В. В. Заболотний, В. П. Лавринчук, К. В. Плівачук, Т. Д. Попова). Навчальна програма базується на цінностях українського народу та своїм ґрунтом вважає особистісно-зорієнтований, аксіологічний, компетентнісний, діяльнісний, інтегративний підходи; в мовно-літературній освітній сфері реалізує вимоги відносно неодмінних результатів навчання; зважає на послідовність між циклами навчання; спирається на компетентнісний потенціал освітньої сфери мовно-літературного напрямку [22].

Аналізуючи пояснювальну записку, можна сказати, що програма більшою мірою спрямована на формування ціннісних орієнтирів. Пояснювальна записка вказує, що ціннісні орієнтири означені в кожному розділі та підрозділі. Орієнтири не обмежують академічної свободи педагога, допомагають йому обрати теми для освітнього матеріалу та творчих робіт, створити структуру та різноманіття навчальної діяльності, формувати компетентності в учнів, потрібні для ефективної самоактуалізації серед суспільства [22].

У програмі зазначається, що Концепція Нової української школи зорієнтована на формування ціннісних відношень та тверджень, які є основою щасливого особистого життя та якісної співпраці з суспільством, оскільки «найосвіченіша людина може стати найгіршим злочинцем, якщо не розуміє і не поділяє загальнолюдських цінностей» [22, с. 3].

Категорія «ціннісні орієнтири особистості» складається із трьох компонентів: пізнавального – сприйняття суті явища, його рис, характеристик; емоційного – почування цінності явища; мотиваційного – бажання діяти згідно з усвідомленою цінністю щодо вибору в ситуації.

Автори програми вважають, що Нова українська школа виховує українську ідентичність і на уроках української мови необхідно «формувати риси громадянина

України, виховувати любов до Батьківщини, природи, пам'яток старовини, плекати загальнолюдські моральні якості, утверджувати гуманістичну мораль як базову основу громадянського суспільства» [22, с. 3].

Проаналізувавши програму для 5 класу, можна сказати, що усвідомлення та опрацювання інформації розглядається тільки побічно, разом із вивченням основної теми уроку, у процесі вивчення змісту уроку. Інформаційна грамотність може формуватись на кожному уроці, однак поверхнево та недостатньо обґрунтовано. Наприклад, тема «Значення мови в житті людини і суспільства. Українська мова – державна мова України» передбачає такі очікувані результати: доброзичливе висловлення власного відношення до інших міркувань, звертаючи увагу на суперечливість чи неповноту отриманої інформації; пошук нової та відомої інформації в тексті; аргументування ролі текстової інформації [22].

У темі «Лексикологія» передбачається опрацювання словників та різних джерел інформації, з обміном вражень від отриманої в них інформації, а тема «Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія» виділяє серед очікуваних результатів записування власних думок чи інформації з різних джерел [22].

Аналогічно програма для шостого класу, розглядає формування інформаційної грамотності у процесі основного навчання, не виділяючи окремих тем для усвідомленого опрацювання процесів інформації. Наприклад, при вивченні теми «Морфологія. Орфографія» учні повинні вміти знаходити нову і відому інформацію у тексті; репрезентувати текстову інформацію, з використанням різноманітних способів та засобів візуалізації змісту; фіксувати власне відношення щодо отриманої текстової інформації. Кожен урок програми шостого класу містить фрагменти опрацювання інформації як окремої структури. Учні виділяють нову та відому інформацію, висловлюють власне ставлення до неї, працюють з різними джерелами інформації, виявляючи з них актуальні та правдиві, візуалізують інформацію, поєднують інформацію різних видів, структурують інформацію, цитують окремі епізоди почутого тощо [22].

Отже, *Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи»* для закладів загальної середньої освіти (авт. О. В. Заболотний, В. В. Заболотний, В. П. Лавринчук, К. В. Плівачук, Т. Д. Попова) здатна формувати інформаційну грамотність у школярів. Вона подає різні види діяльності з інформацією. Однак ми вважаємо, що ця програма недостатньо ефективно реалізує компетентнісний підхід, а отже, і формування інформаційної грамотності. Проте варто заявити, що програма спрямована на формування ціннісних орієнтирів і створює всі наявні можливості для якісного та ефективного їх розвитку. Зараз, як ніколи, важливо формувати у дітей цінності задля щасливого майбутнього.

Якщо порівняти модельні програми, то однозначно *Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи»* для закладів загальної середньої освіти (авт. Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна) є кращим варіантом для формування інформаційної грамотності, ніж *Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи»* для закладів загальної середньої освіти (авт. О. В. Заболотний та ін.). Саме тому, що програма Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіної містить окремі теми для вивчення інформаційної грамотності. Ми вважаємо, що ця програма здатна ефективно та якісно формувати інформаційну грамотність в учнів 5-6 класів.

Таким чином, проаналізувавши нормативну базу НУШ, можна зробити висновок. Сучасна нормативна база сприяє майстерному оволодінню інформаційною грамотністю. Кожен документ, який був нами опрацьований, підтримує впровадження сучасних ІКТ в навчально-виховний процес. НУШ передбачає всі можливі умови для формування інформаційної грамотності. Проте варто відзначити, що реальні умови, в яких працює вчитель, далекі від ідеалу, оскільки фінансова сторона освіти потребує кардинальних змін.

2. 2. Система вправ і завдань для формування інформаційної грамотності п'ятикласників

Необхідною методичною базою для формування інформаційної грамотності в учнів 5-6 класів є система вправ і завдань. Тому, вважаємо за необхідне, висвітлити значення поняття «вправа» та розглянути класифікацію вправ.

Тлумачний словник української мови подає два визначення поняття «вправа»:

1. «розвиток певних якостей, навичок постійною, систематичною роботою»;
2. «спеціальне завдання, що виконується для набуття певних навичок або закріплення наявних знань» [40, с. 754].

У підручнику «Методика навчання української мови» (за редакцією проф. М. Пентилюк зазначено, що «вправи – це послідовні дії та операції, що виконуються багаторазово для набуття необхідних практичних умінь та навичок» [20, с.118].

В. В. Ягупов у своїй «Педагогіці» трактує поняття «вправи» як багаторазові дії та прийоми, що організовано здійснюються за планом та є усвідомленими, здатними ставати складнішими задля того, щоб сформувати, закріпити та вдосконалити практичні навички та вміння учнів [43].

Отже, під *вправами* будемо розуміти систематичне та організоване виконання певних дій задля формування та закріплення необхідних знань, умінь та навичок.

Вправи класифікують за багатьма критеріями, тому існує велика кількість класифікацій. Ми ж розглянемо традиційну класифікацію, яку подає «Методика навчання української мови» за редакцією проф. М. Пентилюк.

У підручнику виділено такі критерії класифікації вправ: *зміст; форма проведення; складність* та такі види вправ:

- *Підготовчі вправи.* Такі вправи, зазвичай, здійснюють перед вивчення нового матеріалу. Головна мета цих вправ – активізувати пізнавальну та психологічну діяльність учнів, попередній практичних досвід, зацікавлюючи учнів перед засвоєнням нової інформації.
- *Вступні та пробні вправи.* Їх проводять після того, як опрацьовано необхідний мовний матеріал. Ці вправи сприяють ґрунтовному усвідомленню правил, формуванню здатності використовувати теоретичний матеріал на практиці.

Вступні та пробні вправи передбачають виконання попереджувальних, коментованих та пояснювальних завдань.

- *Тренувальні вправи* – це вправи, які допомагають закріпити мовні уміння та навички. Серед тренувальних вправ можна виділити: *вправи порівняльного характеру*; *вправи за інструкцією*; *вправи за зразком*. Особливим видом тренувальних вправ є *вправи за завданням*. Ці вправи більш складніші та передбачають самостійний вибір дій, учнями, для виконання поставленого завдання. Такі вправи проводять, коли учні загалом освоїли необхідні прийоми діяльності. Діяльність вчителя полягає в чіткому формуванні завдання та мети роботи, відповідно учні мають дібрати оптимальні дії та їх послідовність для виконання завдання. Сюди належить морфологічний, фонетичний, лексичний, стилістичний розбір, створення таблиць, схем.
- *Творчі та контрольні вправи*. Ці види вправ передбачають виконання проблемних завдань, які допомагають використати сформовані вміння та навички в новій ситуації. До прикладу, вчитель може запропонувати учням поррахувати активні та пасивні дієприкметники у творах М. М. Коцюбинського, М. П. Стельмаха, Олесея Гончара, щоб самостійно відповісти на проблемне запитання: «Які дієприкметники, активні чи пасивні, частіше використовуються в українській мові?». Таку вправу слід використовувати після вивчення навчального матеріалу, коли в учнів вже сформуватися певні вміння. Творчі та контрольні вправи допомагають перевірити набуті знання, навички та вміння. Тут наявні диктанти, перекази, виконання різних творчих робіт. Така діяльність вимагає індивідуального підходу до виконання завдання [20].

Подані види вправ передбачають застосування і на репродуктивному, і на продуктивному рівні. *Репродуктивні вправи* – це вправи, під час виконання яких здійснюються повторювані дії, або дії за зразком, над навчальним матеріалом, для усвідомлення мовних знань та формування практичних вмінь. *Продуктивні вправи* – це вправи, які допомагають розвивати творчі здібності учнів [20].

Розглядаючи поняття «вправи», слід зазначити, що значною мірою інформаційна грамотність формується за допомогою тексту. Текст у всій своїй багатогранності здатний, під час опрацювання, розкрити широкі можливості для роботи з інформацією. Тож необхідно виділити види вправ, які стосуються роботи з текстом.

Л. М. Златів виділяє такі види вправ роботи над текстом [12]:

- *аналітичні;*
- *репродуктивні;*
- *трансформаційні.*

Науковиця розглядає аналітичні, репродуктивні, трансформаційні види вправ у контексті вищої освіти, але оскільки, використання цих видів вправ доречне у формуванні інформаційної грамотності, розглянемо їх зі сторони середньої школи, висвітлюючи ті завдання, що стануть актуальними у 5-6 класах.

Аналітичні вправи – це вправи, які передбачають аналіз тексту, задля оптимального усвідомлення та глибокого розуміння інформації, яка міститься в навчальному матеріалі. Цей вид вправ передбачає такі види завдань: 1) часткове виконання структурно-сміслового аналізу тексту; 2) порівняльний аналіз тексту.

У частковому структурно-смісловому аналізі тексту можна виділити такі завдання для учнів: надання тексту заголовку; з'ясування теми та основної думки тексту; розкриття особи автора; з'ясування стилю та типу мовлення; поділ тексту на мікротеми. Порівняльний аналіз тексту розглядає зміст, мовне оформлення, будову плану, тез, рефератів, конспектів, які створені на базі єдиного джерела [12].

Репродуктивні вправи – це вправи, які передбачають формування здатності передавати інформацію тексту без перетворень змісту, використовуючи ошадливі мовні засоби тексту або ж їх відповідники, зберігаючи логічний порядок та зв'язність тексту.

Цей вид вправ допоможе учням добирати суттєву та першочергову інформацію, відсіюючи другорядну та побіжну, щоб передати зміст інформації без змін. Репродуктивні вправи передбачають такі завдання для учнів: виявлення в

тексті основного змісту; виявлення другорядної інформації в тексті; розташування основного матеріалу у послідовності; написання реферативної роботи різного типу.

Трансформаційні вправи – це вправи, які формують здатність скорочувати дидактичний матеріал без втрати головної інформації та знаходити потрібну інформацію у текстах. Трансформаційні вправи передбачають виконання таких завдань:

1. Згортання мовних одиниць: об'єднування змісту декількох частин у одну; вилучення другорядної та менш важливої інформації; скорочення одного абзацу в одне речення; скорочення інформації будь-якими способами;
2. Перебудова мовних одиниць;
3. Перебудова тексту зі зміною підходу до навчального матеріалу;
4. Визначення граничного обсягу матеріалу;
5. Відтворення основного змісту тексту у згорнутому вигляді.

Ми вважаємо, що саме трансформаційні вправи здатні найефективніше формувати інформаційну грамотність в учнів 5-6 класів. Оскільки, за допомогою таких вправ учні зможуть:

- ◆ виділяти головну інформацію серед другорядної;
- ◆ перетворювати громіздку інформацію у стислу, не втрачаючи основної суті;
- ◆ передавати інформацію, використовуючи свої творчі здібності;
- ◆ володіти вмінням аналізувати та критично оцінювати інформацію;
- ◆ володіти необхідними мовними засобами задля якісного трансформування інформації;
- ◆ усвідомлювати суть та зміст певного слова чи словосполучення як частини цілого тексту.

Тому ми будемо намагатись окреслити найефективніші та найпрактичніші завдання і вправи трансформаційного характеру для формування інформаційної грамотності. Як відомо, інформаційна грамотність тісно пов'язана з сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями. Отже, вважаємо за необхідне розглянути систему вправ і завдань у контексті ІКТ.

Спираючись на *Модельну навчальну програму «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Н.Б. Голуб, О.М.Горошкіна)*, відзначимо, що вивчення теми «Інформація» передбачає такий вид діяльності з інформацією, як «передавання /відтворення її графічно (карти, схеми, плани, моделі тощо) чи образно (малюнок)» [21, с. 14].

Отже, розглянемо переведення текстової інформації в графічну за допомогою схеми, плаката, постера, асоціативного малюнка, комікса, мему, мотиватора, хмари слів.

Схема. Як зазначає Академічний тлумачний словник, схема – це спрощене зображення структури будь-чого в загальних рисах [40, с. 881]. На нашу думку, схема значно покращує сприйняття інформації учнями, сприяє її кращому запам'ятовуванню, а також допомагає учням систематизувати та узагальнити почуту інформацію. Тому, формуючи інформаційну грамотність, необхідно навчити дітей переводити текстову інформацію у схему. Наведемо приклад такої вправи:

Вправа 1. Відтворіть правило: Апостроф ставимо перед я, ю, є, ї після префіксів, що закінчуються на приголосний (текстова інформація) за допомогою схеми. Добирайте точні та короткі фрази для висвітлення основних рис правила.

Нижче ми подали це правило у вигляді схеми (див. рис. 1). Учні можуть створювати схеми до будь-якого правила або твердження. У процесі створення учень заглиблюється у зміст правила, що сприяє кращому запам'ятовуванню і вчиться орудувати інформацією, вибирати потрібні та доречні слова, лаконічні фрази, не втрачаючи основної суті інформації. Під час створення схеми учні добирають, аналізують, опрацьовують та перетворюють текстову інформацію на графічну, таким чином, візуалізуючи її.

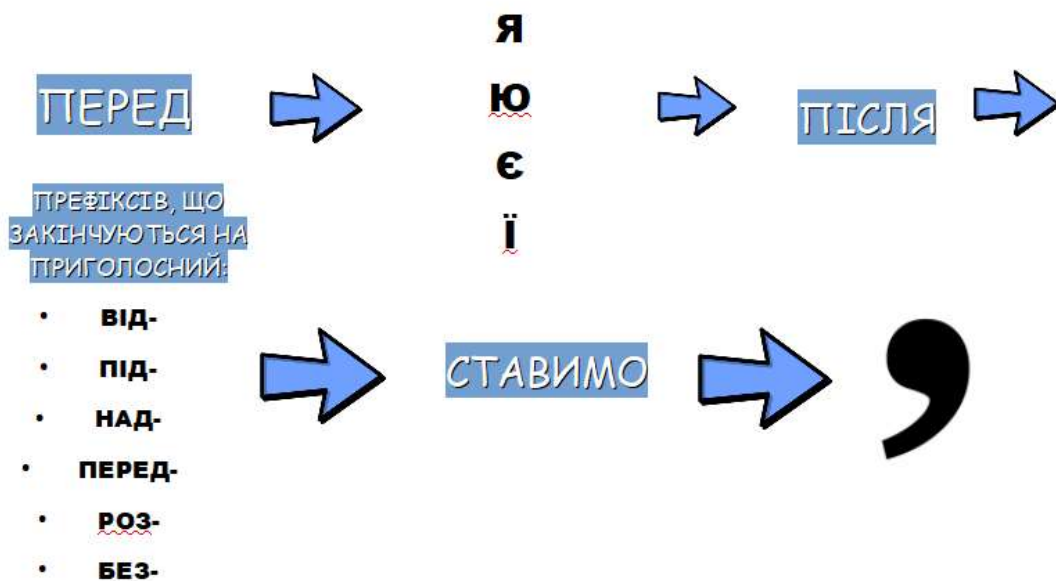

Рис. 1. Графічна інформація(авторська схема)

Плакат. Це малюнок, який містить лаконічний текст, що до чогось закликає [40, с. 558]. Зараз все частіше на уроках української мови використовується *інтерактивний плакат* – новітній засіб навчання, який може виконувати багато функцій та відкривати необмежені можливості для управління навчальним процесом. Інтерактивний плакат передбачає багаторівневе опрацювання інформації певного обсягу [16].

О. Кухар подає такі складники з підготовки до створення інтерактивного плаката:

- з'ясування теми, мети та завдання плаката;
- добір вагомих матеріалів, мультимедійного зразку;
- здійснення проектування структури планованого плаката;
- з'ясування взаємозв'язків між частинами;
- визначення розташування частин плаката.

Існують такі програми для створення інтерактивних плакатів: Microsoft Power Point; Smart Notebook; Adobe Flash. Також можуть застосовуватися такі інтерактивні ресурси: Glogster, Caco, Prezi.

Таким чином, створення інтерактивного плаката забезпечує співпрацю учня із навчальним змістом плаката на всіх стадіях опрацювання інформації. Застосування інтерактивних плакатів допомагає учням набути вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати інформацію [16].

Як вправа для формування інформаційної грамотності, створення плаката допомагає учням добирати короткі фрази, щоб зацікавити читача та закликати до якоїсь дії. У процесі створення плаката учні вчаться добирати інформацію та працювати з ІКТ. Учні можуть працювати у різних інноваційних програмах, додатках та використовувати традиційні методи (олівці, фломастери, альбоми тощо).

Наступним видом завдання трансформаційного типу є створення постера. **Постер** – це плакат, який оформлений художньо [13]. Синонімічними назвами постера є: розголосівка, стіночип, закликайка, барвина, оприлюдник [18].

І. Лебедюк виділяє такі вимоги до оформлення постера:

- яскравість;
- злагоджена єдність інформації текстового та графічного типу;
- творчість;
- інформативність;
- доступність викладу [18].

За його допомогою учні можуть не лише опрацювати подану інформації, а й розкривати свої творчі здібності та вміння. Процес створення постера можна проводити як одноосібно, так і в групах. На нашу думку, створення постера в групі сприяє не лише навчальній меті, а й виховній. Тому, що учні можуть навчитися працювати в колективі та реалізуватися в ньому, виявляти повагу до інших думок та поглядів. Заразом, учні досягають необхідний навчальний матеріал та вчаться працювати з інформацією, знаходити різні джерела інформації та програми для реалізації даного завдання.

Також для формування інформаційної грамотності варто використати **асоціативні вправи**. «Словник-довідник з української лінгводидактики» визначає асоціативні вправи як ті, «що передбачають виконання завдань на основі

встановлення зв'язків між мовними явищами, реаліями, мовними одиницями», такі вправи «тренують уяву школярів, спрямовані на розвиток творчих здібностей» [38, с.19].

Ефективною вправою є створення *асоціативного малюнка*. Це такий малюнок, який у нас з чимось асоціюється. Створення асоціативного малюнка передбачає засвоєння знань, розвиток творчих здібностей та переведення текстової інформації в графічну. Наприклад: *Створіть асоціативний малюнок до правила про вживання апострофа, а саме: апостроф ставимо у слові Лук'ян та похідних від нього; апостроф ставимо після б, п, в, м, ф перед я, ю, є, ї, якщо перед губними немає кореневого приголосного.*

Рис. 2. Асоціативний малюнок Чередька А. Рис. 3. Асоціативний малюнок Мельник Х.

Така вправа сприяє кращому запам'ятовуванню навчального матеріалу та формуванню інформаційної грамотності, тому що учень опрацьовує інформацію, міркує, як її краще передати та яким способом. На першому малюнку бачимо, що учень відтворив асоціацію на ім'я Лук'ян, намалювавши хлопчика, а учениця зобразила асоціацію до правила про губні приголосні зі словом любов та малюнком сердечок.

Комікси. За «Великим тлумачним словником сучасної української мови» комікси – це «графічно-оповідний жанр, серія малюнків з короткими текстами, що утворює цільну розповідь» [5, с. 559].

І. Ю. Лазданова зазначає, що комікси – це «синтетичний вид мистецтва, сучасне медіа, яке поєднує в собі книжну графіку, кінематограф і літературу» [17, с. 2].

Комікси можуть забезпечувати такі навчальні можливості:

- передача складної інформації декількома ілюстраціями;
- створення коментаря під малюнком на будь-яку тему;
- використання простих для сприйняття учнями символів;
- моделювання життєвих ситуацій, культури спілкування;
- ілюстрування та коментування актуальних життєвих питань в ігровій формі [17].

Щодо формування інформаційної грамотності, завдання можуть бути такими:

1. Створити комікс із наявних малюнків, у яких є «хмарки» без слів. Діти повинні самостійно придумати діалог до поданих малюнків.

2. Додумати незавершений комікс, тобто кінець коміксу, за логічною послідовністю, використовуючи підказки у вигляді карток із надписами.

3. Намалювати ілюстрації до історії з коміксу.

4. Виписати основну думку коміксу, твердження чи правило.

Створення коміксу допомагає учням засвоїти матеріал в ігровій формі, застосовуючи свої творчі здібності, та опрацювати інформацію, аналізуючи її.

Мем – «це будь-яка дотепна коротка інформація (фраза, зображення, звукоряк тощо), що відтворює певне ставлення до якихось подій чи обставин і поширюється в інтернеті» [4, с.7]. Відомою формою мему є ілюстрація із доречним гумористичним текстовим поясненням. Мета мему – репрезентація учням гумору, гармонії єдності зображення та текстової інформації. Мем – це особливий доречний жарт, який здатний підняти настрій на уроці.

В. Бойта вважає, що меми побудовані на алюзіях та передають певну завуальовану інформацію, яку можна усвідомити, декодувати на основі власного життєвого досвіду [2]. Отже, меми передбачають попереднє опрацювання навчального матеріалу задля повного розуміння жарту та суті мему, а створення

мему неможливе без критичного оцінювання здобутої інформації. Тому для того, щоб створити мем, необхідно майстерно використати ті елементи навчального матеріалу та ті мовні засоби, які здатні створити гумористичний ефект.

В. Бойт виокремлює такі дві групи мемів:

1) *Креолізовані мему*. Вони будуються з словесної та візуальної частин (трапляються в Інтернеті);

2) *Текстові мему*. Це слова, словосполучення та речення, котрі стають афоризмами [2].

Завдання щодо мемів, можуть бути такими:

- написати текст до мему, використовуючи правила вживання апострофа;
- намалювати ілюстрацію до тексту мему;
- створити мем на основі правила: апостроф пишемо у словах, де буква р позначає твердий приголосний.

Такі завдання можна застосовувати до будь-якого правила, головне правильно підібрати текст та картинку. У цьому можуть допомогти такі програми, як Мемомет, Canva, piZap Photo Editor, Meme Generator, Memasik та інші.

Рис. 4. Зразок мемів про апостроф. (Фото взято з Інтернету)

Мотиватор. «Словник української мови online» подає таке визначення мотиватора – «той, хто мотивує до чого-небудь» [37, с. 1678].

«Тлумачний словник української мови» трактує мотивацію як «сукупність мотивів, доказів для обґрунтування чогось; мотивування» [40, с. 810].

Отже, навчальна мотивація – це система методів навчання, які здатні спонукати учня до активізації пізнавальної діяльності, сформувати в нього бажання пізнавати нове та поглиблювати вивчене.

Саме мотиватор є безпосереднім інструментом формування навчальної мотивації. Він сприяє зацікавленню учнів через відповідне зображення, яке містить мотиваційний текст. Загалом, мотиватор – це картинка, яка заохочує учнів до дії, а саме до навчальної діяльності.

Створення мотиватора учнями забезпечить усвідомлене розуміння мети вивчення того чи іншого поняття та правила. Під час створення мотиватора учень продумає всі можливі варіанти цілей, тобто учень міркує: «Для чого потрібно знати це правило? Що мені дасть вивчення цієї теми? Чи стане у пригоді мені це правило поза школою?».

Як приклад, можна подати такі зразки мотиваторів щодо вивчення правил вживання апострофа:

Рис. 5. Зразки мотиваторів для вивчення правил вживання апострофа

Хмара слів – «це візуальне відтворення списку слів, категорій, міток чи ярликів на єдиному спільному зображенні». Хмара слів допомагає візуалізувати поняття, терміни, твердження та забезпечує краще запам'ятовування навчальної інформації [44, с. 3].

Г. В. Якобенко виділяє такі можливості застосування хмари слів на уроці:

1. Хмара слів, у якій закодовано тему уроку;
2. Хмара слів як опорний конспект до вивчення нового матеріалу, або узагальнення здобутих знань;
3. Хмара слів, де міститься запитання, відповідь на яке, учні повинні знайти впродовж уроку;
4. Хмара слів, за допомогою якої учням потрібно скласти речення, чи розповідь, використовуючи якнайбільше слів із хмари;
5. Хмара слів, створена учнями, із слів, які відповідають темі уроку. Разом з тим, учні повинні розуміти та пояснити зміст цих слів;
6. Хмара слів як головоломка;
7. Хмара слів як підказка;
8. Хмара слів як засіб повторення основних понять теми;
9. Хмара слів як засіб опитування;
10. Хмара слів як «мозковий штурм»;
11. Хмара слів як окремий вид підказки до виконання певного завдання [44].

Отже, хмара слів здатна допомогти у розв'язанні багатьох навчальних завдань.

Ми вважаємо, що цей засіб візуалізації текстової інформації в графічну допомагає учням поглиблювати, узагальнювати, систематизувати, активізувати необхідну інформацію. Що ж до формування інформаційної грамотності, то вагома роль хмари слів беззаперечна. При створенні чи опрацюванні хмари слів учні вчаться оперувати та володіти інформацією, виділяти головну та другорядну, нову та відому інформацію. Наведемо приклад хмари слів щодо правил вживання апострофа після твердого *p* (див. рис. 6):

Рис. 6. Приклад хмари слів щодо правил вживання апострофа після твердого р

Для створення хмари слів можна використовувати такі програми:

- Word Art;
- Word It Out;
- Word Cloud Generation;

Поданий приклад хмари слів створено за допомогою програми Word Art. Вона проста та зручна у використанні. З її допомогою можна створити найрізноманітніші хмари слів.

Отже, проаналізувавши класифікації вправ, ми виявили, що найефективнішими у формуванні інформаційної грамотності є трансформаційні вправи. Вони передбачають роботу з текстом, а саме з його перетворенням. Із допомогою трансформаційних вправ учень вчиться володіти інформацією, опрацьовувати її та трансформувати, перетворювати. Трансформаційні вправи передували розвитку вправ на візуалізацію інформації, тобто на перетворення текстової інформації в графічну.

Вправи на візуалізацію інформації передбачають створення учнями схеми, плаката, постера, асоціативного малюнка, комікса, мему, мотиватора, хмари слів. Ми з'ясували, що ці вправи здатні сформувати в учнів інформаційну грамотність, оскільки під час їх виконання учні аналізують отриману інформацію, намагаються передати її стисло, вчать володіти інформацією, перетворювати, зберігати,

критично оцінювати, здійснювати пошук у різних джерелах – загалом учні виконують різні види роботи з інформацією.

2.3. Перебіг і результати педагогічного експерименту

Ефективність розробленої системи вправ і завдань для формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів потребує перевірки. Головним методом перевірки ефективності та якості системи вправ і завдань в умовах педагогічної практики є педагогічний експеримент.

Педагогічний експеримент здійснювався на базі Цуманського ліцею Цуманської селищної ради Волинської області. Експеримент був проведений у 5 класі, який нараховує 20 учнів. Під час педагогічної практики ми мали змогу провести урок на тему «Інформація». До початку виконання експериментальної системи вправ було проведено анкетування на тему: «Моя інформаційна грамотність», після опрацювання навчального матеріалу та проведення експериментальної системи вправ і завдань на візуалізацію текстової інформації в графічну, було проведено анкетування «Інформаційна грамотність потрібна скрізь».

Проаналізуємо результати анкети «Моя інформаційна грамотність». Участь у анкетуванні взяли 14 учнів.

На перше запитання «Чи знаєте ви, що таке інформація?» всі учні відповіли ствердно, тобто 100% учнів знають, що таке інформація.

На друге запитання «Як ви думаєте, інформація – це відомості про які-небудь події, чиясь діяльність; повідомлення про щось?» 100% учнів відповіли ствердно.

На третє запитання «Які види інформації вам відомі?» учні відповіли так: візуальна (зорова) інформація 50%; аудіальна (слухова) інформація 57%; навчальна 86%; особиста, суспільна 21% від усієї кількості учнів.

На четверте запитання «Якими джерелами інформації ви найчастіше користуєтесь?» учні відповіли так: шкільні підручники – 64%; електронні пристрої – 57%; бібліотека – 14%; телебачення – 7%; спілкування з рідними, знайомими – 28,5% .

На п'яте запитання «Такі інформаційні процеси, як збирання, пошук, опрацювання, подання, зберігання, передавання, використання та захист інформації, вам відомі і чи ви ними користуєтесь?» ствердну відповідь дали 64%, заперечну – 36% .

На шосте запитання «Чи вам відомо, що існує фейкова інформація?» відповідь «так» дали 86% , відповідь «ні» – 14% .

На сьоме запитання «Чи перевіряєте ви інформацію на правдивість?» ствердну відповідь дали 79% учнів, 21% – заперечливу.

На восьме запитання «Яким чином ви перевіряєте інформацію на правдивість?» учні відповіли так: запитую у дорослих – 50%, перевіряю інформацію у різних джерелах – 29%, довіряю лише офіційним джерелам – 29%, не перевіряю інформацію на правдивість – 21%.

На дев'яте запитання «Чи піддавались ви інформаційним маніпуляціям (шахрайствам)?» ствердно відповіли 21% учнів, заперечно – 79%.

На десяте запитання «З якими видами інформаційних маніпуляцій ви стикались?» учнів відповіли так: рекламні (знижка, акція, розпродаж) – 79%; фінансові (покупка по передплаті, заблокування кредитної картки) – 64%.

На одинадцяте запитання «Як ви оберігаєтесь від інформаційних маніпуляцій?» учні відповіли так: не оберігаюсь ніяк – 14%, повідомляю батькам про підозрілу інформацію – 43%, заблоковую користувача, який імовірно є шахраєм, – 36%.

На дванадцяте запитання «Який вид інформації вам краще запам'ятовується і більше подобається?» учні відповіли так: візуальна (зорова) – 50%, аудіальна (слухова) – 50%.

Отже, проаналізувавши анкетування, можемо виділити 4 рівні інформаційної грамотності (високий, достатній, середній, низький). За кожен відповідь, яка здатна свідчити про інформаційну грамотність учня, ставимо 1 бал. Так ми зможемо виділити учнів високого, достатнього, середнього та низького рівня інформаційної грамотності. Усього за анкетування можна отримати 24 бали. Низький рівень (1-6

бали); середній рівень (7-12 бали); достатній рівень (13-18 бали); високий рівень (19-24 бали). Результати анкетування подаємо у вигляді таблиці 1.

Таблиця 1

Результати анкетування «Моя інформаційна грамотність»

Рівні			
Високий	Достатній	Середній	Низький
-	50%	50%	-

Бачимо, що в 5 класі достатній та середній рівні мають однакові відсоткові відношення. Слід зазначити, що зважаючи на запитання анкети, учні:

- знають, що таке інформація;
- розрізняють види інформації;
- користуються різними джерелами інформації;
- частково усвідомлюють інформаційні процеси;
- розуміють поняття *фейкова інформація*;
- усвідомлюють шкоду фейкової інформації;
- намагаються перевіряти інформацію на правдивість, запитуючи у дорослих, довіряючи лише офіційним джерелам, перевіряючи інформацію у різних джерелах;
- знайомі із інформаційними маніпуляціями (махінаціями), повідомлені про їх наслідки;
- однаково віддають перевагу як візуальній, так і аудіальній інформації.

Після проведення анкетування «Моя інформаційна грамотність» учні мали змогу виконати експериментальну систему вправ і завдань, а саме: переведення текстової інформації в графічну за допомогою схеми, плаката, постера, асоціативного малюнка, комікса, мему, мотиватора, хмари слів.

Варто сказати, учням дуже подобається працювати з інформацією у такий спосіб. Їх зацікавлює сам процес виконання і його результат. Під час виконання експериментальної системи вправ і завдань учні мали змогу розкрити свій творчий

потенціал та удосконалювати його.

Після виконання системи вправ і завдань учнями, було проведено анкетування на тему «Інформаційна грамотність потрібна скрізь». Зміст анкети був подібний до попередньої, проте більше націлений на перевірку усвідомленості потреби формування інформаційної грамотності.

Результати анкети «Інформаційна грамотність потрібна скрізь» свідчать, що учні розуміють поняття *інформація* та вбачають потребу у формуванні інформаційної грамотності серед суспільства. Отож, можна репрезентувати результат після проведення експериментальної системи вправ і завдань для формування інформаційної грамотності учнів у вигляді таблиці (див табл. 2).

Таблиця 2

Результат анкетування «Інформаційна грамотність потрібна скрізь»

Рівні			
Високий	Достатній	Середній	Низький
7%	57%	36%	-

Результат таблиці вказує, що у класі з'явився 1 учень із високим рівнем інформаційної грамотності, а ще один учень перейшов від середнього рівня до достатнього рівня інформаційної грамотності.

Отже, результат педагогічного експерименту свідчить, що експериментальна система вправ і завдань є ефективною та дієвою. Варто визнати, що учнів зацікавлює робота з інформацією, а особливо, коли опрацювання інформації відбувається в електронних пристроях. Бачимо, що візуальна інформація сприймається краще та запам'ятовується ефективніше.

Висновки до другого розділу

Отже, у другому розділі дипломної роботи ми проаналізували нормативну базу НУШ, а саме нормативні документи, закони щодо освітнього процесу та нові модельні програми для 5-6 класів. Під час аналізу ми виявили, що державні закони надають усі можливості для формування інформаційної грамотності в учнів 5-6

класів, а «Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.)» є її основою та необхідною опорою.

Також ми розробили експериментальну систему вправ та завдань для формування інформаційної грамотності, ефективність якої довели на прикладі педагогічного експерименту у 5 класі, описавши його результати.

ВИСНОВКИ

Інформація виконує важливу суспільну роль. За допомогою інформації люди здобувають знання, з якими набагато легше стають професіоналами своєї справи. Інформація сприяє здобуванню освіти, виконувannya певної роботи, обізнаності у багатьох сферах та реаліях суспільного життя.

Інформація – це не тільки відомості, але й емоційна та духовна сфера людини. Саме за допомогою інформації люди передають свої почуття, можуть висловити власні емоції та думки. Духовний складник людини тісно пов'язаний із інформацією, тому що інформація, яка потрапляє до людини, безпосередньо впливає на її психологічний стан. Тому важливим завданням сучасного вчителя є подати інформацію так, щоб вона була сприйнята і засвоєна учнями якнайкраще. Безперечно, ця інформація повинна бути бездоганною, тобто такою, яка здатна максимально виконати свою функцію.

У межах цієї дипломної роботи ми проаналізували теоретичні засади формування інформаційної грамотності школярів та розробили методичну базу для формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів.

У першому розділі ми проаналізували сутність поняття «інформація» (відомості, поняття, зміст явищ та процесів, які передаються і обробляються для ознайомлення та усвідомлення певних значень); уточнили визначення понять «інформаційна грамотність» (вміння людини розшукати, оцінити і результативно скористатися інформацією), «інформаційна культура» (якісна рекомендація життєдіяльності людини в сфері використання, зберігання, транслявання, отримання інформації, де головними є загальнолюдські моральні цінності), «інформаційна компетентність» (уміння реалізувати комплексний діапазон знань, вмінь та навичок, отримання та передачу інформації у певних сферах діяльності для продуктивного здійснення професійних призначень та усвідомленого прогнозування результатів власної діяльності) у контексті ідей НУШ, розглянули види, властивості інформації та інформаційні процеси.

Також у цьому розділі було висвітлено психологічні аспекти проблеми формування інформаційної грамотності, де розглядалися вікові та психологічні

особливості учнів 5-6 класів. Зокрема ми проаналізували сутність понять «фейкова інформація», «фейк», схарактеризували його форми (фотофейк, відеофейк та журналістський фейковий матеріал), способи виявлення фейків; з'ясували сутність поняття «інформаційні маніпуляції». Усе це дало нам змогу усвідомити ризики інформаційної неграмотності, серед яких ми виділили соціальну дезадаптацію, низький IQ, фінансові проблеми, деградацію особистості, як наслідок, мізерні шанси на життєвий успіх.

У другому розділі ми проаналізували нормативну базу НУШ: Закон про освіту, Закон України «Про повну загальну середню освіту», Державний стандарт базової середньої освіти, Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи, Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна), Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. О. В. Заболотний та ін.). З'ясували, що усі перераховані нормативні документи розкривають перед учителями широкі можливості для формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів, подають орієнтири для формування інформаційної грамотності.

Також ми дійшли висновку, що Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна.) подає необхідні теми та види діяльності для формування інформаційної грамотності учнів, які є найбільш сприятливими та оптимальними.

У цьому ж розділі ми розробили експериментальну систему вправ і завдань для формування інформаційної грамотності учнів 5-6 класів, яка передбачає візуалізацію інформації, переведення текстової інформації в графічну за допомогою схеми, плаката, постера, асоціативного малюнка, комікса, мему, мотиватора, хмари слів. Ми довели ефективність поданих вправ через педагогічний експеримент, який був проведений на базі Цуманського ліцею Цуманської селищної ради Волинської області у 5 класі (в експерименті взяло участь 14 учнів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоусова Л., Муравка А., Олефіренко Н. Інформатика. 10-11 кл. : навч. посіб. Харків : Факт, 2009. 352 с.
2. Бойта В. Створення мемів як засіб підвищення читацької компетентності та рівня запам'ятовування навчального матеріалу з літератури у коледжах художньо-естетичного профілю. URL: <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2022-265X103-01-1>
3. Василенко О. Функціональна грамотність дорослого населення в контексті неформальної освіти. *Humanities science current issues*. 2019. Т. 1. № 23. С. 111–115. URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/23_2019/part_1/23.pdf
4. Ващенко М. В. Сучасні тенденції у викладанні зарубіжної літератури в школі. *Semper tigo: студентський науково-літературний часопис*. Житомир. 2021. № 10. С. 5-8.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Глушак О. Інформаційна культура як складова професійної підготовки майбутніх фахівців. *Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки* : матеріали III щорічної Всеукр. науково-практ. конф. Київ, 2013. С. 109–114.
7. Горбань Н. Інформаційна війна триває. Топ-5 фейків про Львів. URL: https://tvoemisto.tv/news/informatsiyna_viyna_tryvaie_top5_feykiv_pro_lviv_68433.html
8. Демченко В. Функціональна неграмотність – гуманітарна загроза людству? *Нова педагогічна думка*. 2017. № 4. С. 7–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2017_4_3
9. Дмитренко О. Медіаграмотність. З чого почати. URL: <https://nus.org.ua/articles/mediagramotnist-z-chogo-pochaty/>
10. Друшляк М. Г. Грамотність, компетентність, культура крізь призму інформатизації суспільства. *Актуальні питання природничо-математичної освіти*. 2019. Вип. 1(13). С. 77–83.

11. Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту». Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. 494 с.
12. Златів Л. М. Засвоєння основних способів компресії інформації в тексті майбутніми редакторами освітніх видань. С. 254–258. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12389/Zlattiv.pdf?sequence=1>
13. Інтернет-ресурс. URL: <https://slovotvir.org.ua/words/poster>
14. Інформація. *Енциклопедія сучасної України*. URL : <https://esu.com.ua/article-12485>
15. Когут І. Інформаційна компетентність як структурний компонент професійно-педагогічної комунікативної компетентності педагога в сучасному освітньому просторі. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 3–4. URL: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/515/454/1455>
16. Кухар О. І. Інтерактивний плакат як засіб візуалізації навчального процесу. URL: <https://www.slideshare.net/OlenaSergiiivna/ss-71652925/>.
17. Лазданова І. Ю. Комікси в сучасному освітньому процесі. Візуалізація ідей. URL: <https://vseosvita.ua/library/komiksi-v-sucasnomu-osvitnomu-procesi-359788.html?rl=1852772>
18. Лебедюк І. В. Використання постерів (реklamних плакатів) на уроках літератури. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-vikoristannya-posteriv-reklamnih-plakativ-na-urokah-literaturi-47405.html>
19. Лукасевич О. А., Титар Ю. В. Маніпулятивні прийоми: особливості використання у міжособистісному спілкуванні. *Проблеми сучасної психології*. 2017. № 2. С. 114–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspz_2017_2_22
20. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. І. Пентилюк : підручник для студентів філологів. Київ: Ленвіт, 2004.- 400с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/701122.pdf>
21. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.) (наказ

- Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.14.07.pdf>
22. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Заболотний О.В., Заболотний В.В., Лавринчук В.П., Плівачук К.В., Попова Т.Д.)» URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Zabolotnyy.ta.in.14.07.21.pdf>
23. Мудра І. Поняття «фейк» та його види у ЗМІ. Теле- та радіожурналістика. 2016. Вип. 15. С. 184-188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tir_2016_15_27.
24. Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. № 3. 313 с.
25. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи: від 27.10. 2016р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
26. Оксфордська ілюстрована енциклопедія: Народи і культури. М., 2000. Т. 7. 416 с.
27. Пазюк С., Щербина В. Грамотність як інструмент розширення прав і можливостей людей, які будують свідоме суспільство (до Міжнародного дня грамотності). URL: <https://dpo.ipro.kubg.edu.ua/?p=1454>
28. Пасічник О. Вікові особливості учнів 5-6 класів та їх вплив на відбір змісту навчання іноземної мови. *Проблеми сучасного підручника*. 2020. С. 88–102. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2020-25-88-102>

29. Прокопенко М., Гривінський Р. Фейк як інструмент війни. День: щоденна всеукраїнська газета: сайт. URL: <https://day.kyiv.ua/article/media/feyk-yak-instrument-viyny>
30. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII: станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>
31. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX : станом на 15 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
32. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядж. Каб. Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р: станом на 22 серп. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p#Text>
33. Радзієвська О. Інформаційна грамотність та цифрова нерівність: забезпечення дитини в сучасному інформаційному просторі. *Інформація і право* . 2017. № 1(20). С. 92–103. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2017.1\(20\).273019](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2017.1(20).273019)
34. Самчинська О. А. Інформаційне насильство, інформаційна маніпуляція та пропаганда: поняття, ознаки та співвідношення. *Інформація і право*. 2021. № 1. С. 55-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2021_1_8.
35. Сіленко А. Інформаційні технології – новий імпульс для пошуку парадигми майбутнього суспільства. *Політичний менеджмент*. 2007. № 3(24). С. 96-112.
36. Словник іншомовних слів за ред. О. С. Мельничука. 1-е видання, Київ: Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1974. 776 с. • Наукова установа «Енциклопедичне видавництво». *Наукова установа «Енциклопедичне видавництво»*. URL: <https://ev.vue.gov.ua/publications/arkhiv-publikatsiy/holovna-redaktsiia-ukrainskoi-radianskoi-entsyklopedii/slovnky-inshomovnykh-sliv-za-red-o-s-melnychuka-1-e-vydannia-kyiv-holovna-redaktsiia-ukrainska-radianska-entsyklopediia-ure-1974-776-s/>

37. Словник української мови online. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=222933&page=1677>
38. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / за ред. М.І.Пентилюк. Київ: Ленвіт. 2015. 320 с.
39. Стеценко І. Інформація і ми: роздуми, цікавинки, запитання і відповіді, задачі для дітей і дорослих, новини... URL: http://informaciaforall.blogspot.com/2017/01/blog-post_15.html
40. Тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/>
41. Чорноус О. Формування інформаційної грамотності учнів як складова елементів навчального матеріалу електронних підручників. Проблеми сучасного підручника. 2021. № 27. С. 277–284. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2021-27-277-284>
42. Що таке фейк? ARTEFACT. *ARTEFACT*. URL: <https://artefact.live/what-is-fake/>
43. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. Посібник. Київ: Либідь, 2002. 560 с. URL: https://eduknigi.com/ped_view.php?id=191
44. Якобенко Г. В. "Хмара слів — новий інструмент вчителя нової української школи". URL: <https://naurok.com.ua/hmara-sliv---noviy-instrument-vchitelya-novo-ukra-nsko-shkoli-141046.html>
45. Rafael Capurro. Past, present and future of the concept of information. 2009. *IpleC* 7(2). P. 125–141. URL: <http://www.triple-c.at/>.
46. The XIII International Scientific and Practical Conference «Information and its impact on social processes», April 03 – 05, Florence, Italy. 316 p. URL: <https://eu-conf.com/events/information-and-its-impact-on-social-processes/>

ДОДАТКИ

Додаток 1

МОЯ ІНФОРМАЦІЙНА ГРАМОТНІСТЬ

Анкета для учнів № 1

1. Чи знаєте ви, що таке інформація?

- а) Так;
- б) Ні.

2. Як ви думаєте, інформація — це відомості про які-небудь події, чиюсь діяльність; повідомлення про щось?

- а) Так;
- б) Ні.

3. Які види інформації вам відомі?

- а) Візуальна(зорова);
- б) Аудіальна(слухова);
- в) Навчальна;
- г) Особиста, суспільна;
- г) Мені невідомі види інформації.

4. Якими джерелами інформації ви найчастіше користуєтесь?

- а) Шкільні підручники;
- б) Електронні пристрої(телефон, планшет);
- в) Ваш варіант (вказіть який);
- г) Бібліотека;
- г) Телебачення;
- д) Спілкування з рідними, знайомими.

5. Такі інформаційні процеси як збирання, пошук, опрацювання, подання, зберігання, передавання, використання та захист інформації, вам відомі і ви ними користуєтесь?

- а) Так;

б) Ні .

6. Вам відомо, що існує фейкова інформація?

а) Так;

б) Ні.

7. Чи перевіряєте ви інформацію на правдивість?

а) Так;

б) Ні .

8. Яким чином ви перевіряєте інформацію на правдивість?

а) Запитую у дорослих;

б) Перевіряю інформацію у різних джерелах (різні сайти, підручники, довідники);

в) Довіряю лише офіційним джерелам;

г) Не перевіряю інформацію на правдивість.

9. Чи піддавались ви інформаційним маніпуляціям (шахрайствам)?

а) Так;

б) Ні.

10. З якими видами інформаційних маніпуляцій ви стикалися?

а) Рекламні(знижка, акція, розпродаж);

б) Фінансові (покупка по передплаті, виграш у декілька тисяч гривень, заблокування кредитної картки);

в) Ваш варіант (вказати який).

11. Як ви оберігаєтесь від інформаційних маніпуляцій?

12. Який вид інформації вам краще замап'ятовується і більше подобається?

- а) Візуальна(зорова);
- б) Аудіальна(слухова);

ІНФОРМАЦІЙНА ГРАМОТНІСТЬ ПОТРІБНА СКРІЗЬ

Анкета для учнів № 2 (контрольна)

1. Вам відомо, що таке інформація?

- А) Так;
- Б) Ні.

2. Як ви гадаєте, інформація — це система вправ для фізичного розвитку організму людини?

- А) Так;
- Б) Ні.

3. Які ви знаєте види інформації?

- А) Зорова;
- Б) Слухова;
- В) Текстова;
- Г) Графічна;
- Д) Особиста, суспільна;
- Е) Навчальна;
- Є) Мені не відомі види інформації.

4. Чи є для вас зручними електронні джерела інформації?

- А) Так;

Б) Ні.

5. Які інформаційні процеси ви використовуєте під час роботи над інформацією?

А) Пошук;

Б) Передавання;

В) Зберігання;

Г) Опрацювання.

6. Чи знаєте ви, що інформація буває фейкова (неправдива)?

А) Так;

Б) Ні.

7. Чи вважаєте ви фейкову інформацію шкідливою?

А) Так;

Б) Ні.

8. Як ви думаєте, для того, аби уберегти себе від фейкової інформації та інформаційних маніпуляцій, потрібно бути інформаційно грамотним?

А) Так;

Б) Ні.

9. Яким джерелам інформації ви найбільше довіряєте?

А) Мережа інтернет;

Б) Батьки, родина;

В) Книги, підручники;

Г) Інші джерела.

10. Хто на вашу думку інформаційно грамотна людина?

11. Чи складно перетворювати текстову інформацію в графічну?

А) Так;

Б) Ні.

12. Вам подобається працювати з графічною інформацією?

А) Так;

Б) Ні.

КОНСПЕКТ УРОКУ

Тема: Урок творчості. Візуалізація текстової інформації, переведення текстової інформації в графічну(схема, плакат, постер, малюнок, комікс, мем, мотиватор,

фотоколаж, хмара слів, інтернет-карта, сторінка лейббука, слайд-шоу, відеоролик тощо про вживання апострофа)

Мета: *навчальна:* повторити й систематизувати знання про правила вживання апострофа, удосконалити навички правильної вимови й написання слів з апострофом; *розвивальна:* розвивати увагу, спостережливість, навички самостійної роботи; розвивати інтелектуальні, творчі здібності учнів та вміння використовувати отримані знання у нових ситуаціях; *виховна:* виховувати наполегливість у роботі, цікавість до слова, повагу до національної культури.

Обладнання: картки з хмарию слів; картки з анкетами; презентація;

Тип уроку: комбінований урок; урок творчості.

Методи і прийоми: слово вчителя; вправи «Хмара слів», «Асоціативний малюнок», «Мотиватор», «Схема»; анкетування; метод «Мікрофон».

Використана література:

Українська мова. 5 кл.: підручник для закладів загальної середньої освіти/
О.П. Глазова. Вид. 2-ге, доопр. К.: Видавничий дім «Освіта». 2018. 240 с.

Онлайн сервіси, використані на уроці:

<https://naurok.com.ua/>

<https://youtu.be/j6cF3QNRhFY>

План уроку:

- I. Організаційний момент.
- II. Актуалізація опорних знань.
- III. Мотивація навчальної діяльності.
- IV. Вивчення нового матеріалу.
- V. Закріплення здобутих знань та вмінь.
- VI. Підсумок уроку.
- VII. Домашнє завдання.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

- Привітання;
- Перевірка готовності учнів.

Слово вчителя. Добрий день, учні. Як ваш настрій? Посміхніться один одному, побажайте успіхів на цілий день. Для того, щоб впоратись на уроці із завданнями, будьте уважними і старанними. А завдання наші такі:

Не просто слухати, а чути.

Не просто дивитися, а бачити.

Не просто відповідати, а міркувати.

Дружно і плідно працювати.

II. Актуалізація опорних знань.

- Перевірка домашнього завдання(вправа 363 із підручника);
- Повторення правил вживання апострофа.

Хмара слів. Уважно роздивіться хмару слів. Які слова ви помітили? Поясніть, чому вони пишуться з апострофом.

III. Мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя. Діти, вам цікаво було працювати з хмарою слів? Сьогодні на уроці ми дізнаємося ще більше про цікаві форми подачі інформації та про інформацію загалом, коротко розглянемо її види та способи переведення текстової інформації у графічну. Зараз ми проведемо анкетування про інформацію та як ви розумієте її

особливості. Вам потрібно вибрати варіант, який на вашу думку правильний, або підходить для вас.

➤ Анкетування на тему: «Моя інформаційна грамотність».

1. Чи знаєте ви, що таке інформація?

а) Так;

б) Ні.

2. Як ви думаєте, інформація — це відомості про які-небудь події, чиюсь діяльність; повідомлення про щось?

а) Так;

б) Ні.

3. Які види інформації вам відомі?

а) Візуальна(зорова);

б) Аудіальна(слухова);

в) Навчальна;

г) Особиста, суспільна;

г) Мені невідомі види інформації.

4. Якими джерелами інформації ви найчастіше користуєтесь?

а) Шкільні підручники;

б) Електронні пристрої(телефон, планшет);

в) Ваш варіант (вказіть який);

г) Бібліотека;

г) Телебачення;

д) Спілкування з рідними, знайомими.

5. Такі інформаційні процеси як збирання, пошук, опрацювання, подання, зберігання, передавання, використання та захист інформації, вам відомі і ви ними користуєтесь?

а) Так;

б) Ні .

6. Вам відомо, що існує фейкова інформація?

а) Так;

б) Ні.

7. Чи перевіряєте ви інформацію на правдивість?

а) Так;

б) Ні .

8. Яким чином ви перевіряєте інформацію на правдивість?

а) Запитую у дорослих;

б) Перевіряю інформацію у різних джерелах (різні сайти, підручники, довідники);

в) Довіряю лише офіційним джерелам;

г) Не перевіряю інформацію на правдивість.

9. Чи піддавались ви інформаційним маніпуляціям (шахрайствам)?

а) Так;

б) Ні.

10. З якими видами інформаційних маніпуляцій ви стикалися?

а) Рекламні(знижка, акція, розпродаж);

б) Фінансові (покупка по передплаті, виграш у декілька тисяч гривень, заблокування кредитної картки);

в) Ваш варіант (вказати який).

11. Як ви оберігаєтесь від інформаційних маніпуляцій?

12. Який вид інформації вам краще замап'ятовується і більше подобається?

а) Візуальна(зорова);

б) Аудіальна(слухова);

IV. Вивчення нового матеріалу.

Слово вчителя. Отже, нумо дізнаватися нове та вдосконалювати відомі знання про інформацію. У цьому нам допоможе презентація.

➤ *Перегляд презентації з коментуванням та поясненнями вчителя.*

➤ *Бесіда.*

1. Що таке інформація?
2. Які види інформації ви знаєте?
3. Що таке візуалізація?
4. Які форми переведення текстової інформації в графічну ви знаєте?
5. Що таке схема?
6. Що таке асоціативний малюнок?
7. Як ви розумієте назву “Мотиватор”?
8. Що таке постер?
9. З чого складаються комікси?
10. Чи подобаються вам меми?
11. Що являє собою хмара слів?
12. Які види інформації вам відомі?

V. Закріплення здобутих знань та вмінь.

➤ *Створення учнями асоціативного малюнку.*

Вам необхідно намалювати малюнок, який буде асоціюватися із правилом: Апостроф пишемо після букви к у слові Лук’ян та похідних від нього: Лук’янівка, Лук’янович.

Як ви знаєте Лук’ян — це чоловіче ім’я, а Лук’янівка — це назва місцевості у Києві.

➤ *Написання учнями тексту до мотиватора.*

Постарайтесь написати текст, який заохочує вивчати правила вживання апострофа. Поміркуйте, для чого потрібно знати ці правила, який результат ви отримаєте, коли будете правильно писати слова з апострофом.

➤ *Створення учнями схеми.*

Створіть схему до правила: Апостроф ставимо перед я, ю, є, ї після префіксів, що закінчуються на приголосний (текстова інформація) за допомогою схеми. Добирайте точні та короткі фрази для висвітлення основних рис правила.

VI. Підсумок уроку.

➤ *Анкетування на тему: «Інформаційна грамотність потрібна скрізь».*

1. Вам відомо, що таке інформація?

А) Так;

Б) Ні.

2. Як ви гадаєте, інформація — це система вправ для фізичного розвитку організму людини?

А) Так;

Б) Ні.

3. Які ви знаєте види інформації?

А) Зорова;

Б) Слухова;

В) Текстова;

Г) Графічна;

Д) Особиста, суспільна;

Е) Навчальна;

Є) Мені не відомі види інформації.

4. Чи є для вас зручними електронні джерела інформації?

А) Так;

Б) Ні.

5. Які інформаційні процеси ви використовуєте під час роботи над інформацією?

А) Пошук;

Б) Передавання;

В) Зберігання;

Г) Опрацювання.

6. Чи знаєте ви, що інформація буває фейкова (неправдива)?

А) Так;

Б) Ні.

7. Чи вважаєте ви фейкову інформацію шкідливою?

А) Так;

Б) Ні.

8. Як ви думаєте, для того, аби уберегти себе від фейкової інформації та інформаційних маніпуляцій, потрібно бути інформаційно грамотним?

А) Так;

Б) Ні.

9. Яким джерелам інформації ви найбільше довіряєте?

А) Мережа інтернет;

Б) Батьки, родина;

В) Книги, підручники;

Г) Інші джерела.

10. Хто на вашу думку інформаційно грамотна людина?

11. Чи складно перетворювати текстову інформацію в графічну?

А) Так;

Б) Ні.

12. Вам подобається працювати з графічною інформацією?

А) Так;

Б) Ні.

➤ **Метод “Мікрофон”.**

- На сьогоднішньому уроці я дізнався/дізналася...
- Мені сподобалось/не сподобалось...

VII. Домашнє завдання.

- Створити мем або комікс до будь-якого правила щодо вживання апострофа.